

**Brødre og svogre
en analyse af kriminalintrigen i Gisle Surssøns Saga**

Auken, Sune

Published in:
Nordica

Publication date:
2003

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Auken, S. (2003). Brødre og svogre: en analyse af kriminalintrigen i Gisle Surssøns Saga. *Nordica*, 20, 69-107.

BIBLIOGRAFI

Samleværker, bibliografier mv.

- Jørgensen, Aage – *Dansk litteraturhistorisk bibliografi 1967-86*, Dansk lærerforening, 1989, ISBN 87-7704-080-5.
Mai, Anne-Marie (ed.) – *Danske digtere i det 20. århundrede, 4. udg.*, Gads Forlag, 2000-2002.

Litteratursociologi :

- Biblioteksstyrelsen – *Bibliotekspengene 2000*, Biblioteksstyrelsen, 2000, ISBN 87-87012-67-7.
Christoffersen, Henrik m.fl. – *Lånernes bogvalg, 2. udg.*, Danmarks Biblioteksfoenings Forlag, 1994, ISBN 87-87244-66-7.
Frische, Torben – *Dansk litteratur i gymnasiet 1910-71*, Vintens Forlag, 1977, ISBN 87-414-8967-5.
Hjorth-Andersen, Chr. – *Bogmarkedet i Danmark*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1996.
Japsen, Anne Lise – *Biblioteket og den gode bog*, Gyldendal, 1992, ISBN 87-00-12782-5.
Krustrup, Erik V. – *Bøgernes Danmark*, Den Danske Forlæggerforening, 1992, ISBN 87-85030-45-7.
Munch-Petersen, Erland – *Litteratursociologi*, Dansk BiblioteksCenter, 1995, ISBN 87-552-2183-1.
Ravn, Ole – *Litteratur i tal*, Dansk lærerforening/Skov, 1981, ISBN 87-587-0004-8.
Secher, Claus – *Bibliotekernes og lånernes skønlitterære bogvalg*, Biblioteksstyrelsen, 2000, ISBN 87-87012-55-3.
Winge, Mette – *Bøger og brugere*, Schultz Forlag, 1979, ISBN 87-569-0427-4.

Litteraturhistoriografi

- Dahl, Per – *Kanon, klassikere og kritiske udgaver*, artikel i *Text och Tradition, Nordiskt Nätverk för Editionsfilologer. Skrifter 4*, Svenska Vitterhetssamfundet, 2002, ISBN 91-7230-107-4.
Schou, Søren – *Og andre forfattere*, Roskilde Universitetsforlag, 2001, ISBN 87-7867-164-7.
Skyum-Nielsen, Erik – *Den oversatte klassiker*, Museum Tusculanums Forlag, 1997, ISBN 87-7289-460-1.

Litteraturteori:

- Hirsch, E.D., Jr. – *The Aims of Interpretation*, The University of Chicago Press, Chicago, 1976.
Jørgensen, John Chr. – *Litterær vurderingsteori*, Borgen, 1971.
Johansen, Jørgen Dines, Nielsen, Erik – *Litterær værdi og vurdering*, Odense Universitetsforlag, 1984.
Kristensen, Sven Møller – *Vurderinger*, Gyldendal, 1961.

Aksel Bech Christensen, Århus Universitet

BRØDRE OG SVOGRE

En analyse af kriminalintrigen i Gisle Surssøns Saga

– Tilegnet Henrik E. Nielsen

Af Sune Auken

Hvem der dræbte Vestein, er en af de store ubesvarede og måske ubesvarlige gåder i sagalitteraturen. Denne mysteriøse natlige begivenhed, hvor en unavngiven person går ind i stuen på Gisle Surssøns gård Hol og stikker spyddet Gråside i brystet på hans svoger Vestein, der med den mandige konstatering, »Den sad«, synker død om, lokker læsere til at vende tilbage igen og igen, bl.a. fordi det er en af de besynderligste informationslakuner i hele sagalitteraturen. For en episk retorik, som fokuserer på kendsgerninger, er det en sær mangel på fakta. Det kunne søges forklaret med, at ingen ved det med sikkerhed, og at det derfor ikke kan lade sig gøre at fortælle det, men det er en svær forklaring at acceptere på baggrund af et nøjere studium af sagaens beskrivelse af mordet. Beskrivelsen lyder i sin helhed:

Noget før det begyndte at blive lyst, kom nogen sagte gående ind og gik hen til Vesteins seng. Han lå da vågen. Inden han ved af det, er han gennemboret af et spyd. Men da Vestein fik stødet, sagde han: »Den sad,« og så gik manden ud. Vestein ville stå op, men falder i det samme død om ved siden af sengen. (kap. 13)¹

Nú er gengit inn nökkut fyrir lýsing hljóðliga, ok þangat at, sem Vésteinn hvílir. Hann var þá vaknaðr. Eigi finnr hann, fyrr en hann er lagðr spjóti fyrir brjóstit, svá at stóð í gegnum hann. En er Vésteinn fékk lagit, þá mælti hann þetta: »Hneit þar«, sagði hann, ok því næst gekk maðrinn út. En Vésteinn vildi upp standa; í því fellr hann niðr fyrir stokkinn dauðr.²

Det interessante ved denne passage er, hvor meget fortælleren har adgang til, som ingen andre end den døde kan vide. Fortælleren ved, at Vestein lå vågen, at han rammes »inden han ved af det«, hvad han sagde ved den lejlighed, og hvad der var hans hensigt i sine sidste øjeblikke. Han ved altså ting, man ud fra en historisk

betragtning slet ikke kan vide, og selv om mordet er historisk, er passagen tydeligt fiktiviseret, og det er mere end svært at forestille sig, at sagaen ikke har en sikker overbevisning om morderens identitet. Alligevel forholder det sig sådan, at læseren får alt at vide undtagen den egentligt afgørende oplysning, hvem det var, der stødte spyddet i Vestein. Oplysningen tilbageholdes tilmed i to omgange, først med beskrivelsen af, at »nogen« gik ind, i den islandske originaltekst endog i en passivkonstruktion, så det blot oplyses, at »der blev gået ind« i rummet, og dernæst i omtalen af, at »manden«, som havde dræbt Vestein, derpå gik ud.

Det uopklarede mord efterlader endnu et spørgsmål. Gisle dræber sin svoger Torgrim som hævn for mordet, men det kan overvejes, om han rammer den rette mand, fordi han i virkeligheden burde have hævnnet sig på en, der står ham endnu nærmere, hans broder Torkel. For dette taler bl.a., at man kan finde et oplagt motiv for mordet hos Torkel, og at Vesteins to sønner Helge og Berg åbenlyst ikke føler deres fader tilstrækkeligt hævnnet med drabet på Torgrim og på egen hånd hævner sig på Torkel.

Jeg skal her argumentere for, at oplysningen om drabsmanden ikke gives, fordi mordet på Vestein er at betragte som Torgrims og Torkels fælles ansvar, at Gisle er fuldt ud klar over det, og at Torkel og Torgrim på deres side ikke kan være uvidende om Gisles viden. At altså, kort sagt, alle tre er fuldt informerede om såvel handlingsforløbet som hinandens viden. Fastholder man dette synspunkt har det radikale konsekvenser for forståelsen af det efterfølgende forløb. Jeg skal derfor også forsøge at forfølge synspunktet gennem resten af konflikten frem til Gisles hævn drab på Torgrim og lidt videre derefter.

Gisle Surssøns Saga er overleveret i to versioner, der navngives S og M. Der er her citeret fra M-versionen, der bredt betragtes som skrevet i en præcisere sagastil end den noget bredere S. Mysteriet opstår umiddelbart kun i M, fordi S senere angiver Torgrim som drabsmanden. Spørgsmålet er imidlertid, om dette i sig selv løser gåden.

Sagaen har fået en voldsom opmærksomhed gennem det 20. århundrede. I 1835 bemærkede G.N. Garmonsway, at »The saga

of Gísli has never gained the prominence of the sagas of Njál and Grettir, nor the fame of the Laxdale [...]«³, men allerede da var interessen for sagaen ved at tage fart med udgivelsen af to bøger om den i Tyskland. Over den næste række af årtier voksede *Gisle Surssøns Saga* i receptionen, indtil Carol Clover omkring 1980 næsten udmattet konstaterede:

The principle of diminishing returns is nowhere more acutely felt in saga scholarship than in *Gísli saga*. Of all the sagas, it is the one that has enjoyed the most thorough and successful analysis, and it may appear that there is little left to add.⁴

En del af baggrunden for denne enorme interesse er netop den fascinerende mordgåde (skønt ikke alle forskere interesserer sig for den, og forskningen også har debatteret en lang række andre emner). Det var i ældre receptioner af *Gisle Surssøns Saga* taget for givet, at Torgrim er morderen, og et yngre håndskrift, der har indføjlet overskrifter til kapitlerne, angiver endog ved det 13. kapitel, hvori mordet på Vestein finder sted, at det rummer Torgrims drab på ham.⁵ Men Anne Holtsmarks med rette berømte afhandling *Studies in the Gísli Saga* fra 1951 demonstrerer nogle af kompleksiteterne i sagaen, idet den bryder op i den etablerede antagelse med en radikal hævde af Torkel som morderen. Som konsekvens heraf er Holtsmark den blandt alle de fortolkere, jeg har stiftet bekendtskab med, der behandler Torgrim med den mest udstrakte respekt, skønt der også er sprækker i denne fortolkning. Holtsmarks fremstilling af mordgåden skæmmes af en serie besynderlige fejl, herunder adskillige rene faktafejl, hvoraf kun nogle vil blive fremdraget i det følgende, men dens betydning for fortolkningen af *Gisle Surssøns Saga* forbliver urokket.

Set i bakspejlet åbner Holtsmark en debat, der lå latent allerede tidligere. Skyldfordelingen i sagaen er forbløffende svær at få til at gå op, og man kommer ikke uden om i et eller andet omfang at inddrage begge svogre. Allerede Reinhard Prinz, hvem tanken om Torkel som den egentlige morder ikke er faldet ind, holder på en måde begge ansvarlige. Torgrim er naturligvis morderen, men Torkel er »Der Urheber des Konfliktes in der Gisl.«⁶ og »der Anstifter zur Ermordung Vésteins«⁷. Også Holtsmark selv er klar over, at

regnskabet ikke er så enkelt. Hun noterer sig, at Torgrim var med ved omsmedningen af sværdet; og selvom hun fortolker Gisles drab på Torgrim som et forsøg på at dække over Torkel, begrundes hun hans valg af alternativt hævnoffer således: »He naturally chooses Þorgrímr goði as a scapegoat. Þorgrímr must have known about it, and thus in any case is not totally innocent; he had been awake and armed on the night of the murder.«⁸ To efterfølgende fortolkere, Culbert (1959) og Foote (1963), beskæftiger sig ikke med spørgsmålet. Culbert har formentlig ikke læst Holtsmarks studie. Det har til gengæld Bredsdorff (1964), der opfatter Holtsmarks argumentation som tvingende og følgelig fortolkningsmæssigt lægger sig i forlængelse af hende. Så sen en fortolker som Valentin (1993) gentager Holtsmarks tese dog uden at føje nyt til og uden at tage højde for de indvendinger, der siden er blevet rejst mod den.

Efter Holtsmark bliver billedet yderligere forvirret. Andersson (1969) beskriver en række tvetydigheder i sagaen og slår også ned på denne. Efter en udstrakt og stærkt underholdende bevisførelse, hvor de to svogre på skift erklæres for morder, konkluderer han, at Torgrim nok er den faktiske morder, men at Torkel er medskyldig og står bag mordet. Under alle omstændigheder står begge tilbage skyldige. Anderssons undersøgelse har påvirket Thomas Bredsdorff, der i sin fornyede analyse af sagaen udtrykker en betydeligt større tøven omkring spørgsmålet, men dog stadig fastholder, at »Torkel er dybt impliceret i mordet«, idet han også siger, at »Torgrim og Torkel gør fælles sag«⁹. Det gør de også hos Pálsson (1974), der be-synderligt nok lader moderen dræbe Vestein med et daggertstød i hjertet (og andetsteds (side 19) i øvrigt har opfundet en homoseksuel relation mellem Gisle og Vestein), men i skyldsspørgsmålet korrekt fremhæver

the third possibility, namely, that since the author of *Gísla saga* has chosen to withhold this vital piece of information from his readers, he may have wanted to leave the mystery unsolved. [...] the two suspects share the guilt equally between them; to reveal whose hand it was that drove the dagger into Vestein's heart would upset that balance.¹¹

Efter denne eksplosion i fortolkningen af sagaens M-version sker et nyt skred, denne gang af filologisk karakter. Den første antydning

findes ifølge Jakobsen (1982) i Meulengracht Sørensen (1977), og synspunktet udarbejdes af Guðni Kolbeinsson og Jónas Kristjánsson og støttes af både Berger (1979), Jakobsen (1982) og Meulengracht Sørensen (1980 og 1986). De bytter om på versionernes kronologiske opbygning, idet de hævder, at den lange S-redaktion af sagaen står tættere på originalen end den M-redaktion, der har været genstand for de fleste analyser. Både Jakobsen og Meulengracht demonstrerer også punkter, hvor S i forhold til fortolkning og sammenhæng har en bedre tekst end M. Dette er afgørende for fortolkningen af mordgåden, fordi S ikke rummer usikkerheden om morderens identitet. Hvor denne oplysning tidligere kunne afvises som en afskrivers senere tilføjelse, må nu strygningen af den formentlig opfattes som et indgreb fra den eller de personer, der foretog omarbejdelsen af den oprindelige saga (som på sin side nok er tættere på, men ikke er identisk med S) til M. Både Jakobsen og Meulengracht Sørensen regner Torgrim for Vesteins morder.¹²

Meulengracht Sørensen gennemfører ikke nogen omfattende analyse, da spørgsmålet ingen videre betydning har for ham, fordi hans fremstilling samler sig om helt andre problemer. Jakobsen er mere eksplícit i sin stillingtagen, idet han bemærker, at, når Holtsmark kunne hævde sådan, »[...] skyldes det naturligvis, at hun i likhet med andre forskere på den tid betragtede S som en yngre, sekundær version av sagaen, og derfor skjøjv dens vitnesbyrd til side.«¹³ Men dermed belaster Jakobsen omvurderingen med mere fortolkningsmæssig betydning, end den kan bære. Selv hvis der har eksisteret noget sådant som en oprindelig form af sagaen, og selv hvis S er tættest på den, kan indholdet af S ikke tilskrives autoritativ gyldighed i en fortolkning af M. Oplysningen om morderens identitet er udeladt og bliver ved med at være udeladt i M uanset teksten i S, og en fortolkning af M må stadig forholde sig til dette faktum. Hvorfor oplysningen mangler, kan vi kun gætte på. Jakobsens egen forklaring, at fortælleren fjerner oplysningen for at lade handlingen tale for sig selv i tillid til, at læseren på egen hånd kan finde ud af sammenhængen, indbyder til det svar, at en skarp læser som Holtsmark på baggrund af M kan finde ud af, at Torkel er skyldig som synden selv, og at hendes argumentation har kunnet overbevise andre og stadig har vægt. Enten er omredaktionen, hvis der på

dette punkt er tale om en sådan, en misforståelse, fordi læseren altså ikke er sikret det rigtige resultat af sine deduktioner, eller også er denne usikkerhed en væsentlig pointe i omredaktionen, således at M-versionens redaktør netop har strøget oplysningen for at tydeliggøre, at diskussionen af skyldsspørgsmålet ikke stopper ved en konstatering af, at Torgrim begår mordet. Hele argumentationen for Torkels skyld i mordet, som i et vist omfang skal blive repeteret i det følgende, er stadig lige gyldig og kan som litterær fortolkning af M kun gyldigt imødegås af tekstinterne argumenter. Måske har Jakobsen ret i, at M-versionens redaktør har fjernet navnet på morderen i overbevisning om, at læseren selv kunne drage slutningen, men den mulighed foreligger også, at morderens navn er blevet fjernet for at komplicere situationen. I givet fald kan Pálssons udsagn om, at forfatteren har ønsket at fastholde begge de to svogres skyld, overføres på afskriveren af M, som med autoral myndighed har foretaget et omfattende kunstnerisk indgreb i teksten.¹⁴

I forbindelse med en kriminalistisk gåde som den *Gisle Surssøns Saga* præsenterer læseren for, betyder sagagenrens fortællestil, at fortolkningen står over for en særlig udfordring. Da Gisle efter Vesteins ankomst til Hol og sit eget derpå følgende besøg på Søbol rider tilbage med uforrettet sag, bemærker sagaen kortfattet, at »Så drager Gisle hjem, og det forekommer ham, at alt peger i samme retning« (kap. 12) [Nú ferr Gísli heim ok þykkir honum um allt einn vegg á horfask]. Det angives dermed utvetydigt, at der er en årsagsforklaring at finde. Det må gå, som det går. Men på den anden side får læseren aldrig at vide, præcis hvorfor Gisle tænker sådan. Vi overlades til at gætte på baggrund af de foreliggende kendsgerninger. Sagaen giver de relevante oplysninger, og det er læserens opgave selv at forbinde dem.¹⁵ Nu kan dette i et vist omfang lade sig gøre netop omkring situationen før mordet på Vestein (skønt heller ikke dette står lysende klart, for ellers gav svaret på spørgsmålet om drabsmandens identitet sig selv), men igen og igen gennem sagaen efterlades vi uden vitale forklaringer på indtrufne begivenheder. Vi er nødt til selv at udlægge dem, og vi er nødt til at sammenføre vore udlægninger af flere forskellige begivenheder med hinanden,

hvis vi vil forstå dem. Denne type fortolkning i andet led, hvor analytikeren fortolker på sin egen fortolkning, er en særdeles farlig og luftig vej til forståelse af en tekst, fordi selv mindre misvisninger flerdobler sig undervejs. Men til en opklaring af spørgsmål til et værk, som dem vi har stillet her, gives der ingen anden vej.

På baggrund af dette særlige stiltræk er jeg utryk ved navngivelser, der sammenfører sagagenren med nyere fiktionslitteratur, således fx Anne Holtsmarks omtale af *Gisle Surssøns Saga* som »A Novel of Mystery«¹⁶. Til læserens forventningshorisont i mødet med de sidste 2-300 års romanlitteratur hører en forventning om en genkendelig og ekspliciteret sammenhæng mellem de forskellige begivenheder, og selv hvor den skuffes, er det som regel en pointe i værket, at den skuffes. Sagaens oprindelige læsere har måske ikke oplevet denne manglende eksplicitering som en særhed ved værket, men som en naturlig konsekvens af, at de sad med, hvad vi kalder en islændingesaga i hånden. Dette berører ikke nødvendigvis, at udeladelsen af oplysningen om morderens identitet i M har været påfaldende, fordi den netop har at gøre med fortællingens fakta og ikke med dens årsagsforhold.

Samtidig fortjener netop den meget tætte skrivestil, man finder i sagalitteraturen, at blive mødt med en ganske nøjeregnende interesse. Litoten eller underdrivelsen – gerne i benægtelsens form – er en særligt karakteriserende figur i sagalitteraturen, og *Gisle Surssøns Saga* er på dette punkt ingen undtagelse. Skønt der findes enkelte steder, hvor sagaen afviger fra den almindelige fortællestil i islændingesagaerne, gælder det stadig, at den tilbageholdenhed og knaphed, der præger udtryksmåden, ikke blot betyder, at centrale figurer kan aflives over ganske få linjer, eller at de får lov at dø med lakoniske bemærkninger på læben, men også, at en række andre afgørende omslag og udvekslinger mellem sagaens figurer kan finde sted, mens de tilsyneladende – stadig i al kortfattetethed – diskuterer noget helt andet. Der findes i en tekst som *Gisle Surssøns Saga* en vældig spænding mellem replikkens overflade og deres virkelige indhold, mellem deres sekundære og primære illokution, som er den nødvendige forudsætning for den imponerende knaphed og økonomi i udtryksmåden og kunne kalde på en egentlig formaliseret talehandlingsanalyse i forlængelse af Frederic Armorys generelle

analyser af afvisninger, kontraktbrud, trusler, fornærmelser og udfordringer i sagerne. I forhold til den konkrete analyse af sagerne betyder denne afstand internt i de enkelte replikker to farer for misvisninger. For det første at man tager replikkens ordlyd for pålydende og således aldrig når gennem den sekundære illokution til den primære og dermed ikke forstår deres perlokutionære funktion, for det andet at man, skønt man opdager, at der er en spænding internt i en replik, dog ikke er i stand til at forstå den, enten fordi man mangler de analytiske forudsætninger internt i teksten eller ikke har adgang til den kulturhistoriske baggrund, der giver replikken dens mening.

Disse ting nødvendiggør en meget langsom fremgangsmåde. Selv om Anne Holtsmark ikke selv nær gennemfører det, og selvom det i praksis er umuligt, har hun givetvis ret i, at man må gennemgå sagaen »speech by speech, act by act«¹⁷ – og føler man sig fristet til at tilføje »speech act by speech act« – hvis man vil have et præcist billede af begivenhedernes gang. Derfor bliver læsetempoet i det følgende meget langsomt, og analysen fokuserer på de centrale kapitler om de to mord, altså på firkantsdramaet mellem Vestein, Gisle, Torkel og Torgrim i kapitlerne 6-17. De omliggende kapitler inddrages kun i det omfang de kaster lys over begivenhederne i firkantsdramaet. Det er altså løsningen på et bestemt problem, der her stræbes imod, ikke en fuldstændig fortolkning af sagaen, og hele dens anden hoveddel om Gisles lange fredløshed og heroiske død falder så godt som fuldstændig uden for artiklens interesse, mens forhistorien af indlysende årsager spiller en lidt større rolle.

Sagaens velorienterethed i forbindelse med mordet på Vestein lader formode, at der er en pointe med at skjule oplysningen, og at det enten faktisk lader sig gøre at afsløre eller i hvert fald give et kvalificeret gæt på morderens identitet eller er en helt grundlæggende pointe ved teksten, at man ikke får spørgsmålet endeligt besvaret.

For at give et bud på løsningen må vi følge historien et stykke tilbage. Det står ikke nævnt i forbindelse med Vesteins død, men mordvåbenet må være spyddet Gråside. Det er blevet smedet af resterne af sværdet Gråside, et mægtigt våben, som »har den egenskab, at den, som fører det i kampen, får sejr« (kap. 1) [því

at þat fylgir því sverði, at sá skal sigr hafa, er þat hefir til orrustu] Sværdet har tidligere voldt død i slægten, men har indgået i dens ejendom og er nu i Gisles broder Torkels besiddelse. I et fællesskab bestående af Torkel, Torgrim hans svoger og troldkarlen Torgrim Næb, der »var dygtig til at smede« (kap. 11) [Þorgrímur var hagr á járn] skabes et urovækkende våben, smedet under medvirken af »den værste troldkarl, man kunne tænke sig« (kap. 11) [seiðskratti sem mestr mátti verða], bag låste døre og med magiske runer på.¹⁸ Næste gang det optræder i sagaen, er det i Gisles besiddelse, uden at vi hører noget om en overdragelse, og det må altså være det spyd, Gisle finder i brystet på Vestein og gemmer uden at lade nogen se på det. Det efterlader os med tre mistænkte: Torgrim, Torkel Næb og Torkel, Gisles broder. Af disse tre kan Torkel Næb uden videre afskrives, da han rent mangler et motiv, men hvem af de to andre der er ansvarlig mordet, kræver en nærmere undersøgelse. Den må begynde det sted i fortællingen, hvor konflikterne mellem de fire hovedpersoner i konflikten først viser sig, og prøve at følge disse konflikter frem til mordet og ud på den anden side til Gisles hævndrab på Torgrim.

Baggrunden for en del af konflikten hviler i selve familiestrukturen. Torkel og Gisle er brødre, og da Torgrim gifter sig med deres søster Thordis, bliver han begges svoger. Idet Gisle gifter sig med Vesteins søster Aud, opstår der en problematisk og potentielt farlig slægtsmæssig asymmetri, fordi Gisle er lige tæt i familie med Vestein og Torgrim, mens Torgrim og Torkel er nærmere i familie med hinanden og med Gisle, end de er med Vestein. Den egocentriske slægtsforståelse, Preben Meulengracht Sørensen beskriver i *Fortælling og ære*, viser sig i *Gisle Surssøns Saga* at rumme noget af det sprængstof, der skal flå familien i stykker.¹⁹ Måske er det denne slægtsmæssige asymmetri, Gæst Odleifson ser, da han forudsiger, at alliancen mellem de fire ikke er så stærk og ikke vil vare så længe, som det ser ud til.²⁰

Forudsigelsen viser sig selvpfyldende, fordi den bringes de fire for øre af den kådmundede Arnor. Det er i sig selv er en trussel mod deres sammenhold, der nu skal forsvare sig imod den formodning, at det er svagere, end det tager sig ud. Gisle, som rigtigt vurderer, at Arnors bemærkning ikke alene kommer fra ham selv, foreslår så, at

de fire skal sværge sig i fostbroderskab. Det er han formentlig den nærmeste til at gøre, da han er bindeleddet mellem Torkel og Torgrim på den ene side og Vestein på den anden. Det er altså et forsøg på at besvare truslen om et sammenbrud i familiestrukturen ved at forstærke sammenholdet i familien med en fælles og bindende ed, der ophæver den slægtsmæssige asymmetri og formelt ligestiller alle båndene mellem de fire. Men dette forsøg viser sig at have den diametralt modsatte virkning. Langt inde i fostbroderskabssværgningen sker der et brud. Sagaen beskriver det således:

Da de alle gav hinanden hånd, sagde Torgrim: »Jeg påtager mig forpligtelse nok ved at indgå fostbroderskab med mine to svogre Torkel og Gisle, men Vestein skylder jeg intet« og rykker hånden til sig. »Det er vi flere, der vil gøre,« siger Gisle og trækker også hånden til sig, »jeg vil ikke binde mig med forpligtelser til en mand, som ikke vil gøre det samme over for min svoger Vestein.« Det vækker megen opsigt. (kap. 6)

Ok er þeir tókusk í hendr allir, þá mælti Þorgrím: »ærinna vanda hefði ek, þótt ek gera þetta við þá báða, Þorkel ok Gísli, marga mína, en mik skyldir ekki til við Véstinn«, ok hnykkir hendi sinni. »Svá munu vér þá fleiri gera«, segir Gísli ok hnykkir ok sinni hendi, »ok skal ek eigi binda mér vanda við þann mann, er eigi vill við Véstinn mág minn«. Nu þykkir mönnum um þetta mikils vert.

I stedet for at neutralisere brudfladerne i familiestrukturen afslører rituallet dem og uddyber dem på en måde, der umuliggør forsøget på at styrke sammenholdet i familien. Den længste afstand imellem de fire er mellem Torgrim og Vestein, og Torgrim viser, at han er kædens svage led, ved at nægte at påtage sig broderforpligtelsen over for den, han ikke allerede er bundet til gennem de givne familierelationer. Baggrunden for dette handlingsmønster er ikke umiddelbart indlysende. Torgrim er frivilligt gået ind på indgåelsen af fostbroderskabet, og de fire mænd er tilsyneladende uadskillelige venner. Men en forklaring kan måske gives. I forbindelse med ægteskabet mellem Torgrim og Tordis fremhæver sagaen, dels at Torgrim fandt hende smuk, dels at brylluppet blev holdt med det samme, »lysten går forud for hensynet til medgift og familierangement, selv om de to ikke her kommer i konflikt«²¹. Den jégvilje

hos Torgrim, sagaen demonstrerer i forbindelse med brylluppet og tydeliggør andre steder, udmønter sig ved fostbroderskabssværgningen i en af de aggressive æresudfordringer, Meulengracht Sørensen har beskrevet som en integreret del af den sociale balance, kompetence og konkurrence i det islandske samfund:

Udfordringen er en del af systemet, fordi det er gennem den, individet prøves, vurderes og sættes på plads. En mand, der aldrig udfordrer andre mænd, forsøger at gøre sig bedre end dem, prøver at vinde noget på deres bekostning eller at fratage dem ære, risikerer, at han ingen ære får selv, fordi han ikke har vist sig berettiget til den. En mand må vise, at han duer til noget, og hvor en konflikt truer, gælder det ikke kun for parterne at vurdere, om de kan undgå den uden at miste ære. De må også hver for sig afgøre, om de kan vinde ære ved at tage konflikten.²²

Skønt Torgrim repræsenterer gruppen udadtil på tinget, har Gisle to gange fastlagt dens handlinger. Torgrim søger nu at hævde sin forrang over for de tre andre ved at omdefinere de forbindelser, der skal herske mellem dem, efter sin egen placering i slægten. Dette er i første omgang et anslag mod Vestein, som forsøges udelukket fra fællesskabet, men er måske nok så meget rettet mod Gisle, fordi det er hans forslag, der nu saboteres og hans svoger, som udelukkes.²³ I hvert fald reagerer Gisle øjeblikkeligt ved at vende sig fra Torgrim, som var han selv blevet udfordret. Gisles handling og hans replik på dette sted er karakteristiske for ham. Gisle har forsøgt at neutralisere truslen om konflikt ved at eliminere forskellene mellem dem i den egocentriske familiestruktur, Torgrim udløser konflikten ved at trække dem hårdt op. Hvor Torgrim ser båndene i familien relativt fra sin position og dermed nægter den udvidelse af forpligtelserne, der ligger i fostbroderskabet, dér opfatter Gisle på forhånd alle båndene som absolut bindende, og derfor er Torgrims handling også et brud med ham, fordi han dermed nægter det bånd, der eksisterer mellem Vestein og Gisle, samme betydning som det mellem ham selv og Gisle. Dette forsøg på at gennemtrumfe den ene side af en forbindelse på bekostning af den anden er i sig selv et brud, fordi det underforstået kræver af Gisle, at han må vælge side mellem to absolutte bånd, og således tvinger ham til at benægte den ene eller den anden forbindelse.

Udfordringen er dermed i sig selv et brud på slægtsbåndet, og derfor vælger Gisle også at lægge afstand til Torgrim, der har villet tvinge ham ud af et af hans centrale slægtsbånd snarere end selv at acceptere at være stærkere bundet til Vestein. Det er formentlig også derfor, at Gisle rent sprogligt markerer forskellen på sine to svogre i sin replik, således at Torgrim anonymt omtales som »en mand«, mens forbindelsen til den anden side markeres tydeligt med »min svoger Vestein«. Beslutsomheden i denne reaktion kan for læseren godt sløres noget af kendskabet til den senere vidt udspændte konflikt mellem Torgrim og Gisle, men det må ikke glemmes, at Gisle øjeblikket før havde været villig til at indgå fostbroderskab med Torgrim og dermed påtage sig en hævnforpligtelse efter ham, han givetvis i overensstemmelse med sin almindelige forståelse af sådanne forpligtelser ville have forfulgt med en nidkærhed og uselvskhed, der ikke lod hans optræden efter Vesteins død noget efter. Alene på baggrund af sin afvisning af fostbroderskabet er Torgrim på et øjeblik for Gisle gået fra at være en af hans nærmeste til at være ham en ligegyldig person i det mindste i hans formulering; og Gisle har under alle omstændigheder frasagt sig store dele af sine forpligtelser over for svogeren. Derfor er Gisles modreaktion ikke bare et forsvar for Vestein og sin egen forbindelse til ham, den er nok så meget en afvisning af Torgrims forsøg på selvhævdelse. Og som sådan er den effektiv: I stedet for en styrkelse af sine egne nære bånd, står Torgrim tilbage med et brud i dem, og i stedet for den ret til at diktere situationen, han forsøgte at tilvende sig, er han blevet offer for en andens handling rettet imod ham. Men dermed er skaden samtidig sket.²⁴ Med en litotisk formulering siger Gisle bagefter til Torkel, at »Nu gik det, som jeg formodede; det, der nu er gjort, er ikke til nogen nytte; jeg aner også, at det nu går, som skæbnen vil« (kap. 6) [»nu fór sem mik grunaði; ok mun þetta fyrir ekki koma, sem nú er at gört; get ek ok, at auðna ráði nú um þetta«]. Der er indtruffet en katastrofe i forholdet mellem de fire mænd, og udsigterne er uheldsvangre, men Gisles formulering siger kun, at det skete ikke er til gavn.

Forløbet viser også forskellen mellem Gisles to svogre. Hvor Vestein har været villig til at påtage sig broderforpligtelser over for to mænd,

Torkel og Torgrim, han ikke er tvunget af familierelationerne til at anerkende, viger Torgrim tilbage i hævde af sine egne umiddelbare slægtsbånds prioritet over den neutralisering af mellemliddene, der ville flytte Vestein ind i hans nærmeste sfære.

Med sammenbruddet i forsøget på at sværge fostbroderskab begynder det, der skal vise sig at være sagaens fatale pardannelser, at tage form. Sagaen nævner ikke yderligere møder mellem Vestein på den ene side og Torgrim og Torkel på den anden før mordet, og allerede deri er bruddet underforstået. Gør man stillingen internt imellem de fire op, står den således: Torgrim har bevidst lagt sig på afstand af Vestein, og i konfrontationen over fostbroderskabs-sværgningen er der også kommet afstand mellem ham og Gisle. Torkel har slet ikke taget stilling og svæver i en u håndgribelig position mellem sin svoger på den ene side og sin broder og dennes svoger på den anden. Denne vaklen illustrerer sig tydeligt i det, at Torkel rejser ud med Torgrim, men bor sammen med Gisle, mens Gisle rejser med Vestein og først mødes med de to andre, efter at han og Vestein er skiltes. At sagaen kan tale om, at de to brødre og Torgrim er glade for at ses, da de mødes igen, hænger formentlig sammen med, at æresbalancen mellem dem internt officielt er nogenlunde tilstede efter Torgrims udfordring og Gisles afvisning af den, men det ændrer ikke ved, at der efter fostbroderskabssværgningen er en varig brudflade i forholdet mellem Gisle og Torgrim, og især at selve forholdet mellem de fire og deres respektive stilling til Vestein er et endnu ikke afgjort æresspørgsmål, hvor Torgrim indtil videre står som taberen. I mellemtiden er båndet mellem Gisle og Vestein blevet yderligere konsolideret, fordi Gisle har smedet en ring, der symbolsk og reelt udtrykker enigheden mellem dem og samtidig virker som et advarselstegn mellem dem. Det lader sig formentlig forstå som Gisles begrænsede forsøg på at modvirke skadevirkningerne af sammenbruddet mellem de fire mænd, og det tjener som en understregning af Gisles alvor i konfrontationen med Torgrims brud på fostbroderskabsritualet.

Det næste led i processen hen mod mordet er samtalen mellem Asgerd og Aud, Torkels og Gisles koner. Torkel er som sædvanligt blevet hjemme fra arbejdet på gården, og da han vågner efter sin middagslur, overhører han en samtale mellem konerne, som både

afslører for ham, at hans kone formentlig har tabt interessen for ham, og at hun i stedet føler sig tiltrukket af Vestein, »men ikke om hendes følelser er gengældt, og det røbes ikke, om der har eksisteret noget seksuelt forhold mellem de to«²⁵. Torkel afslører, at han har hørt det, og efter denne episode er situationen igen radikalt forværret. Forløbet siger meget forskellige ting om de to brødre og om deres ægteskab, og hvor der derefter er en umulig og kun delvis bilagt splittelse mellem Torkel og hans kone, der kun løser sig uden et brud, fordi Torkel ikke er beslutsom eller mandig nok til at sætte sin vilje igennem (Bredsdorff taler med rette om »et tamt skænderi og et halvhjertet forlig i sengen«²⁶), dér er det mulige stridspunkt mellem Aud og Gisle ikke noget, Aud har gjort mod Gisle. Asgerd har rigtig nok rejst den modanklage mod Aud, at også hun har været interesseret i en anden end sin ægtemand, nemlig Torgrim, men det har fundet sted før hendes og Gisles ægteskab. Hun finder sig uskyldig på dette punkt, og det viser sig da også, at Gisle slet ikke reagerer på denne del af samtalen. På Auds bøn om ikke at være vred, finder han det kun relevant at nævne, at hun talte over sig og altså kom til at afsløre noget for Torkel, som ikke burde have været nævnt.²⁷ Det er han dog også villig til at tilgive hende, og det har hun forudset allerede inden samtalen. I stedet for konfrontationen mellem Torkel og Asgerd udvikler situationen mellem Aud og Gisle sig til en rådslagning, hvor de diskuterer, om der er råd for den umulige situation.

Denne udvikling er med til at fjerne brødrene fra hinanden, fordi Gisle er så tæt forbundet med Vestein, og fordi Torkel føler sig ydmyget over for ham og Aud, og måske også fjendtlig over for dem, fordi de har kendt til Asgerds følelser, uden at nævne det for ham. Også selvom Aud strengt taget bebrejder Asgerd hendes illegitime følelser. Under alle omstændigheder betyder det, at Torkel flytter. Der gives igen ikke nogen direkte årsagsforklaring i teksten, og der står ikke, »Fordi han var blevet vred og ydmyget over, hvad han nu havde fundet ud af, besluttede Torkel at flytte over på Haukadal til Torgrim«, men sagaen viser forbindelsen i sin komposition. Den placerer med omhu de to scener lige ved siden af hinanden, skønt der strengt taget går en del tid mellem dem.

Da Torkel afslører sine flytteplaner, fører de to brødre en samtale,

som er central, skønt den ikke nævner Auds afsløring med et ord. Torkel argumenterer for flytningen med sin egen dovenskab, men Gisle modsiger ham så tilintetgørende, at argumentet falder. Men skønt han nu er blottet for argumenter, insisterer Torkel fortsat på flytningen. Det viser, at den oprindeligt angivne årsag til flytningen var en skinbegrundelse, der skulle legitimere en beslutning, som allerede var taget, og både Torkels heftige insisteren på at flytte og Gisles iver efter at beholde ham står dermed tilbage uden omsvøb og henpeger på, at der er en anden grund til Torkels beslutning. Dette understreges af, at Gisle fremfører, at »vi har oplevet, at forholdet imellem os har været både godt og mindre godt.« (kap. 10) [»höfum vit nú hvártveggja reynt, at margt hefir verit um með okkur ok fátt«], fordi Torkel netop *ikke* har nævnt dette. Der er altså et uudtalt konflikt punkt mellem dem, som de begge kender, men som ingen af dem nævner, måske fordi det ikke kan nævnes mellem dem. Dette konflikt punkt må være kommet til, siden de bosatte sig sammen, og er derfor formentlig Torkels pinagtige viden om, at Aud og Gisle kender til hans skam (også måske den dobbelte skam, som ligger i, at han ikke lader sig skille), og hans raseri over, at de har holdt det hemmeligt for ham.

Således er stillingen før den fatale vinterfest, der koster Vestein livet. Den anspændte stemning viser sagaen i dramatisk forkortelse ved at sammenstille to scener i slutningen af kapitel 10 og begyndelsen af kapitel 11. Slutningen af kapitel 10 præsenterer en samtale mellem Aud og Gisle, hvor hun synes at mene, at Vestein mangler blandt deres gæster til vinterens fest, men Gisle bemærker, at han vil give meget for, at han ikke indfinder sig. Dette er ikke et udtryk for vrede mod Vestein, men for at Gisle er klar over, at det kan gå forfærdelig galt, hvis svogeren viser sig på gården. Dette bekræfter sig øjeblikkeligt i det indskud, sagaen har sat forrest i næste kapitel, hvor det første, der fortælles om bofællesskabet mellem Torkel og Torgrim, er omsmedningen af Gråside til det spyd, som ganske kort efter bliver brugt til at myrde Vestein.

Gisle er ikke klar over, at Vestein er kommet tilbage til Island fra sit udlandsophold, og erfarer det først, samtidig med at han får budskab om, at Vestein agter at drage på besøg hos ham. Han sender straks

sin halvdel af mønten af sted for at holde svogeren tilbage, men budskabet når først Vestein så sent, at det ville være vanærende for ham at vende om. Med dødstruslen hængende over hovedet reagerer Vestein nærmest suicidalt. I stedet for at tage varsel af truslen til at opføre sig forsigtigt, vælger han, nu det alligevel er for sent at vige, den stik modsatte kurs og erklærer, at nu er det at ride til Haukadal, hvad han mest af alt har lyst til. Han viser sin foragt for døden ved at optræde åbenlyst og udfordrende: Han overhører gentagne advarsler, skaffer sig en hest med bjældebesat bidsel, afviser vennen Torvalds tilbud om at følge med ham helt til Hol og rider tværs gennem Søbols område. Da det alligevel lykkes ham at nå frem til Hol, uden at Torgrim og Torkel har fået sikker viden om hans ankomst, går han på tværs af såvel drengen Geirmunds som Gisle og Auds forsøg på at skjule hans ankomst ved at insistere på, at de gaver, han har taget med, skal tilbydes Torkel og Torgrim, hvorfor Gisle rider til Søbøl og fremfører hans ærinde. Dermed får svogrene bekræftet, at Vestein er hos Gisle på Hol, og Torkel får lejlighed til at afvise gaven med uheldsvangre ord, der giver mindelser om hans trusler, da han hørte Auds og Asgerds samtale. Formentlig er det derfor, det for Gisle nu virker, som om alt peger i én retning, og det understreges da også af skæbnen umiddelbart efter, idet Gisle to nætter i træk har onde drømme, som han ikke vil fortælle nogen om. Da Gisle ellers – det ser vi af senere episoder – ikke er bleg for at fortælle, hvad han har drømt, kan man måske gætte, at han holder det for sig selv, fordi han ikke tror, det vil hjælpe i situationen, og måske fordi Vestein nu en gang for alle er besluttet på ikke at vige for dødstruslen. Senere siger Gisle, at han ikke ville tale om drømmene, fordi han ikke ville have dem til at gå i opfyldelse.

*Såvel Torkel som Torgrim har motiver, der for dem er nok til at dræbe Vestein. Mod dem begge taler frontdannelsen i slægten. Torkel har muligvis et jalousimotiv og i hvert fald et æresmotiv i forbindelse med sin kones tiltrækning til Vestein, han ønsker muligvis også at ramme sin broder indirekte, fordi denne har forholdt ham vigtige oplysninger, der vedrørte ham, og fordi han har tabt ansigt over for ham. Mod Torgrim taler den konflikt

mellem ham og Gisle og Vestein, som er opstået ved den mislykkede fostbroderskabsværgning. Han kan ikke ramme Gisle på grund af Torkel og måske også på grund af deres slægtskabsbånd, men han kan ramme Vestein, som han tidligere på eget initiativ har lagt afstand til. Han gør heller ikke i tiden efter drabet noget særligt forsøg på at aflede opmærksomheden fra sig selv i forbindelse med drabet – en ærekær mands reaktion. Begge har motivet. Hvad mere er: Mordvåbnet, spyddet Gråside, bliver til, ved at de i fællesskab indbyder Torgrim Næb, som sagaen giver det værste tænkelige skudsmål til fest (sagaen siger udtrykkeligt »Ham indbyder Torgrim og Torkel« (kap. 11. Min kursiv sa) [Honum bjóða þeir Þorgrímur ok Þorkell til sín]), og alle tre følges ad ud i Søbols smedie. Dertil lægger sig, at alle på Søbøl, såvel Torkel som de to Torgrimmer, er oppe og parate til forsvar, da pigen Gudrid ankommer til gården. Den konkrete morder er formentlig Torgrim, der er langt den modigste af dem, og hvis evner med et spyd *Gisle Surssøns Saga* tidligere har gjort meget ud af at bevise i beskrivelsen af hans jagt på og sejr over de to norske brødre Torer og Torarin, som optager hele kapitel 7, og hvis relevans for sagaen ellers synes helt perifer.²⁸ Men uanset hvem af de to svogre, der faktisk begår mordet, er de begge aktivt medvirkende og fuldt informerede.

Dette ved Gisle godt. Ja, det er efter al sandsynlighed Torkels og Torgrims mening, at han skal opdage det. De har formentligt brugt netop det våben for at vise Gisle, at de var drabets ophavsmænd. Gisle gemmer øjeblikkeligt mordvåbnet og lader ingen se det, hvad der formentlig både betyder, at det er genkendeligt, og at han allerede da har tænkt sig at hævne Vestein med samme våben uden at ville afsløres. At spyddet er genkendeligt som den omsmedede udgave af sværdet Gråside antydes også derved, at det først navngives, da Gisle alene tager det frem. Derfor kommer det heller ikke bag på Gisle, der havde forudsagt mordet allerede før det skete, at alle på Søbøl er oppe og sidder med våben klar (hvad de heller ikke havde gjort, hvis de havde håbet på at skjule deres skyld). Da Gudrid kommer tilbage med beskeden om, hvad der er sket på Søbøl, konstaterer han lakonisk, at det »var, hvad man kunne vente« (kap. 13) [»Slíks var at ván«].

I øvrigt er Torgrims og Torkels reaktion på budskabet om mordet

karakteriserende for dem. Torgrim er tungest bevæbnet, men Torkel sidder med sværdet halvt ude af skeden i en slet skjult trussel. De reagerer tilsvarende forskelligt på meddelelsen. Torkel optræder decideret fornærmeligt med en markering af, at det ikke er en betydelig begivenhed for ham, mens Torgrim optræder formelt korrekt og ikke giver ondt af sig, men i stedet lader den døde have sin hæder. Begge dele svarer godt til deres respektive karakterer. Men de sidder som en samlet front i en tydelig demonstration af deres fælles vilje til at forsvare sig mod angreb.

Men hvor sammenholdet mellem svogrene Gisle og Vestein var til døden og hinsides, viser det sig, at forbindelsen mellem Torkel og Torgrim falder fra hinanden straks efter mordet. Situationen kan gøres op således: Både Torgrim og Torkel ved, at Gisle er klar over, at de har dræbt Vestein, og Gisle på sin side ved, at de ved det. Alle ved også, at Gisle har påtaget sig forpligtelsen som hævner efter Vestein, og at han ikke har tænkt sig at vige tilbage fra den pligt. Det eneste, der måske holder ham tilbage for øjeblikket, er hans slægtskab med Torkel, da han ikke længere for alvor regner sit slægtskab med Torgrim. Det giver en speciel situation, hvor alle de i situationen centrale figurer er klar over tingenes stilling, men hvor der samtidig ikke kan tales om den. I lyset af det skal kapitlet om Vesteins begravelse og brødrenes efterfølgende samtale forstås.²⁹

Det første bemærkelsesværdige punkt er Torgrims opførsel ved begravelsen. Torgrims ord, da han binder helsko på Vestein, er blevet fortolket som en bekendelse fra hans side af, at han er morderen,³⁰ ligesom det, hvis man forudsætter, at Torkel er morderen, kan overvejes, hvor vidt dette er en af de begivenheder, som trækker Gisle opmærksomhed bort fra den egentlige morder og fører til det, der så er hans fejlgreb i hævn. Hvis det, jeg har opridset i det foregående, er sandt, er begge disse fortolkninger misforståede. Når både Gisle, Torkel og Torgrim er fuldt informerede om forløbet, er der ikke tale om en bekendelse, fordi Torgrim er klar over, at Gisle kender sandheden, ja, så godt som selv har meddelt ham den. Når han derfor siger om helskoene, at »Hvis disse løsner, forstår jeg mig ikke på at binde helsko« (kap. 14) [»eigi kann ek helskó at binda, ef þessir losna«], er det underforstået en grov provokation, fordi »at binde helsko« så kommer til at henvise til drabet, hvorfor Torgrim

ved selve Vesteins begravelse over for hans svoger, edsbroder og eftermand direkte praler med sit held til at slå ham ihjel. Ligesom Vestein med dødstruslen hængende over hovedet gav sig til at optræde bevidst uforsigtigt, således nu også Torgrim ansigt til ansigt med Gisle mulige forestående hævn. Hverken mordet på Vestein eller mordet på Torgrim bliver nogensinde lyst, og dermed er de teknisk set launvíg, uhæderlige løndrab, hvad Holtsmark (1951) bruger som argument imod, at den ærekære Torgrim kunne være Vesteins morder. Men løndrabene har den særlige karakter, at de indgår i en privat udveksling mellem fire blodsbeslægtede, der ikke er i tvivl om, hvad der foregår. Imellem dem bliver løndrabene altså en måde at holde konflikten inden for familiens rammer og undgå at implicere andre, og det er først, da Tordis, som ikke er indviet i konflikten, gennemskuer Gisle, at den bliver et offentligt anliggende. Det lader sig overveje, om ikke først Torgrims og dernæst Gisle uforsigtige adfærd i et vist omfang kan forklares som udtryk for de to ærekære mænds modvilje mod at holde drabene skjult.

Samtalen mellem svogrene efter begravelsen, hvor de »siger, at det er højst usandsynligt, at nogen skulle vide besked med, hvem der havde øvet denne misgerning« (ibid.) [láta allóflíkliga, at nökkurr viti, hvern þenna glöep hefir gört], bliver derfor en isnende og bittert ironisk udfordring, hvor pointen er, at udenforstående kun ville høre to svogre diskutere mordet, mens de begge er fuldt klar over, hvor den anden står.³¹

Torkel er med ved samtalen og blander sig nu med et spørgsmål om, hvordan Aud tager sin broders død. En mulig og plausibel fortolkning af dette spørgsmål gives af Peter Foote, som skriver:

The writer was well aware of the ugliness of tormented feeling, and he is willing to convey the pain and pettiness of it. In the scene after the death of Vestein (ch. 14), Thorkell twice asks Gisli how Aud, the dead man's sister and Gisli's wife, bore her loss. The reason for this reiterated question is not perhaps immediately clear, but the author's intention is revealed when one recalls the conversation between Aud and Asgerd, which Thorkell overheard (ch. 9). In that conversation he learnt of his wife's preference for Vestein, but it was in Aud's last words there – »I have had nothing to do with a man since I married Gisli« – that the intolerable innuendo lay – that Asgerd, his wife, had had something to do with Vestein since their

marriage. Thorkell now responds in character: he wants Aud to be hurt at her brother's death, and he wants to know she is hurt. While the author of the story of Gisli may not have had a deeper insight into the human mind than other saga-writers, he was willing to probe into darker and remoter corners of it than they.³²

Footen har ubetinget ret i, at der er en skjult motivering i Torkels spørgsmål, for det viser gentagelsen og Gisles skarpe svar på den, men selve motiveringen er muligvis en anden, end den Footen gætter på.

Gisles første svar på spørgsmålet er ganske kortfattet, men leder øjeblikkeligt over i en beskrivelse af de drømme han har haft. Om dem siger han indledningsvis, at han ikke vil »sige nogen bestemt for drabet, men drømmene peger i én bestemt retning« (kap. 14) [vil ek eigi á kveða, hverr vígit hefir unnit, en á hitt horfir um draumana]. Han beskriver derefter, hvordan to drømme viser, hvordan først en hugorm og dernæst en ulv forlader den samme gård og dræber Vestein. Begge replikker demonstrerer, at Gisle er klar over, hvor han skal søge morderen. Hvis den foregående udlægning af mordet er rigtig, kunne den gentagne drøm med de to forskellige morderiske dyr være udtryk for Gisles viden om, at såvel broder som svoger er ansvarlige.³³ Replikken afslører, at det ikke er reelt, når Gisle og Torgrim siger til hinanden, at ingen formentlig ved, hvem morderen er. Vigtigere endnu end drømmene, hvis indhold nu ikke fortæller andet, end hvad både Torkel, Torgrim og Gisle allerede ved, er imidlertid hans replik om, at han ikke vil sige nogen, skønt drømmene peger i en bestemt retning. På overfladen er den fredelig, fordi Gisle tilsyneladende udviser tilbageholdenhed, men den har en dobbelt bund, fordi den ikke siger, hvad, om noget, han vil gøre i stedet. Særligt på baggrund af Gisles nærmere tilknytning til Vestein i forbindelse med den mislykkede fostbroderskabsed, hvor det netop var løftet, at de fire skulle »hævne hinanden som deres broder« (kap. 6) [hverr skal annars hefna sem bróður síns], er det oplagt at opfatte ordene som udtryk for en vilje til direkte blodhævn snarere end sagsanlæg. Gisles replik lader sig således forstå som en trussel mod Torkel og Torgrim. I lyset af Gisles beslutsomme vilje til at forsvare sin slægt og hans senere stærke og smertelige

tilknytning til en broder, som ikke giver ham meget hjælp, er der også den mulighed, at Gisle reelt er i tvivl om, hvad han skal gøre. Dette kunne være forklaringen på, at han i den efterfølgende stofe erklærer, at han ikke ønsker sig »onde drømme for tredje gang« (ibid.) [.. bríðði / biðkat ek draums ins þriðja / [S: slíks] af svefni vökðum / sárteina ...³⁴].

Gisle taler betegnende nok i langt højere grad om sine egne følelser end om Auds reaktion, som er, hvad Torkel på overfladen spørger om. Det kan tyde på, at han har fortolket Torkels spørgsmål som udtryk for et ønske om indirekte at få at vide, hvordan Gisle selv stiller sig. Gentagelsen af spørgsmålet fra Torkels side viser, som sagt, at der er mere på færde i Torkels spørgsmål, end dets overflade af medfølelse signalerer. Footes fortolkning er absolut mulig, og Gisles skarpe svar må i givet fald aflæses som udtryk for hans vrede over Torkels ubehagelige nyfigenhed, men denne tolkning modsiges af, at Aud faktisk forsvare sin svogers rettigheder over for Asgerd og ikke på nogen måde søger at fornærme ham. Torkels medskyld i mordet på Vestein viser også, at han anerkender Auds ord som sande. Jeg tenderer derfor snarere imod at opfatte Torkels gentagne spørgsmål som udtryk for hans nervøsitet efter mordet på Vestein og hans egen provokerende opførsel samme morgen. Gisles påtale af hans interesse ville i så fald være udtryk for, at hans tålmodighed i situationen brister, så han i et kort øjeblik lader sin vrede skinne igennem den ellers perfekt venlige overflade mellem de tre. Under alle omstændigheder følger han Torkel og giver en længere beskrivelse over to strofer af Auds sorg. Ud over givetvis at være en ærligt ment beskrivelse af konens følelser er dette, hvis førnævnte tolkning er rigtig, også en videreførelse af hævntruslen, idet Gisle på Torkels »spørgsmål« om, hvor hårdt sorgen har ramt, svarer med en understregning af, at den har ramt meget hårdt.

Hvis denne tolkning er rigtig, stemmer det godt overens med, hvad dette centrale fjortende kapitel videre beretter. Brødrene følges hjem alene, således at Torgrim nu ikke længere er der til at høre, hvad der bliver sagt. Torkel, hvis manglende viljefasthed sagaen har demonstreret gentagne gange på dette tidspunkt, fortsætter den venlige linje på overfladen fra den foregående samtale og modsiger samtidig sig selv næsten demonstrativt, idet han siger:

»En alvorlig begivenhed er her hændt, og for dig vil det, der er sket, betyde endnu større sorg end for os, men alligevel er enhver sig selv nærmest. Nu vil jeg ønske, at du ikke tager dig dette så nær, at folk heraf fatter mistanke; jeg så gerne, at vi igen begyndte på nogle idrætslege, og at det igen blev så godt imellem os, som da det var bedst.« (kap. 14)

»mikil tíðendi hafa hér görzk, ok munu þér verða nökkuru meiri tíðendi með harmi en oss; en eigi at síðr verðr hverr með sjálfum sér lengst at fara. Vilda ek, at þú létir þér eigi þetta svá mikils fá, at menn renni þar af því grunum í; vilda ek, at vér tækim upp leika, ok væri nú svá vel með oss sem þá, er bezt hefir verit«.

Den kulde omkring begivenheden og den truende afvisning, Torkel samme morgen udtrykte ved meddelelsen om Vesteins død, er erstattet af en medfølelse og medlidende attitude, hvor han taler, som om også han selv og Torgrim har lidt et alvorligt tab, skønt Gisle har lidt et, der var større. Han kan ikke være i tvivl om, at Gisle kender til hans opførsel samme morgen, og kan derfor ikke tro, at broderen opfatter dette som andet end hykleri. Uanset betydningen af det gentagne spørgsmål om Auds følelser er Torkel betydeligt mindre kry, når han står konfronteret med Gisles kun ganske let dækkede trusler. Også Torgrims konfrontatoriske opførsel kan have spillet en rolle. Torkels tidligere hårdnakkethed over for Gisles forsøg på at glatte ud, da han ville flytte fra Søbol, og over for Vesteins gave, står også i skærende kontrast til denne pludseligt opståede venskabelighed. At han spørger, om ikke de nu skal være så gode venner, som de nogensinde har været, er slående på baggrund af, at han lige har medvirket i drabet på Gisles svoger og nærmeste ven.

Når Gisle alligevel tager ham på ordet og tilmed erklærer, at han har talt godt, hænger det formentlig sammen med, at Torkels pludselige venskabelighed er noget nær en total overgivelse. Han er bange for den hævn, han nu – særligt efter Torgrims provokerende fremfærd – ved må komme fra Gisle og søger en vej ud ved igen at bejle til sin broders venskab. Dermed appellerer han også til et af Gisles styrende personlighedstræk: hans vilje til at forsvare og beskytte sin slægt. Hvor langt Torkel er villig til at gå for at redde sit skind, viser det efterfølgende:

»Det er vel talt,« siger Gisle, »og det vil jeg gerne, men kun på den betingelse, at hvis der engang i dit liv rammer dig noget, der forekommer dig lige så betydningsfuldt, som dette synes mig, da skal du love mig at bære det på samme måde, som du nu beder mig om.« Det lover Torkel. (ibid.)

»Þetta er vel mælt«, segir Gísli, »ok vil ek þat gjarna, ok þó með þeim hætti, ef nökkut kann þat til at bera á þinni ævi, at þér þykki jafnmikit sem mér þykkir þetta, þá skaltu mér því heita, at gera þá með sama hætti, sem þú beiðir mik nú«. Þessu játar Þorkell.

I denne replik meddeler Gisle, at han har tænkt sig at dræbe Torgrim. Der findes kun en mulig begivenhed, der er *lige så* betydningsfuld for Torkel, som drabet på hans svoger og nærmeste ven er for Gisle, og det er Torgrims død, Torkels svoger og nærmeste ven. Gisle kræver sin broders accept af dette drab som forudsætning for fredsslutningen mellem dem. Torgrim skal dø, men Gisle formulerer fokuserer kun på, at Torkel skal lide et tab. Det er formentlig ikke blot en måde at udbrede det lette sproglige røgslør, der her som andre steder er nødvendigt for, at samtalen kan finde sted, men også en meddelelse til Torkel om, at hævn drabet på Torgrim også er Gisle hævn over ham. Torkel kender fra tidligere alt til den beslutsomhed, hvormed Gisle handler i sager, der har at gøre med æresforpligtelser eller slægtsbevidsthed, og går ind på vilkårene. I fortællerens lakoniske konstatering af, at Torkel lover at reagere, som Gisle siger, han skal, ligger et helt afgørende omslag i sagaen. For at redde sit skind forråder Torkel Torgrim til Gisle.³⁵ Dermed er modstillingen mellem Gisle og Torkel trukket hårdt op: Gisle vil hævne sin svoger, Torkel vil redde sig selv på hans bekostning, ligesom de to vennepar Vestein-Gisle og Torgrim-Torkel kommer til at danne en tilsvarende kontrast. Venskabet mellem de to sidste holder alligevel ikke, når det for alvor sættes på prøve.

Theodore M. Andersson har en radikalt anderledes udlægning af denne samtale. Han opsummerer sagaens forhistorie i Norge således:

When these events are totaled, we discover that Gísli in his honorable zeal has killed two friends of his brother Þorkell and a lover and two suitors of his sister Þórdís. [...] This situation is well to bear in mind because it helps to explain the pattern of resentment in the latter stages of the story.³⁶

Dette betyder, at mordet på Vestein også må forstås som Torkel hævn over Gisles fremfærd i forhold til hans venner. Dermed er der for Andersson orden i regnskabet:

After Vésteinn's death the score between Þorkell and Gísli is to all intents and purposes even: each has killed at the other's expense. That Þorkell himself interprets the action this way and now feels placated is indicated by his friendly overtures to Gísli after Vésteinn's burial [...]³⁷

Men Gisle er ikke til sinds at lade balance være balance, og derfor kræver han ret til at dræbe Torgrim. »This once again tips the scale against Þorkell and makes it understandable that his cordiality from now on is minimal [...]³⁸. På den baggrund kan Andersson identificere sagaens centrale problem som »Gíslis uncompromising adherence to conventional morality«³⁹.

Men Andersson overser mere, end han ser, i denne gengivelse. Vender vi os for et kort øjeblik til den norske forhistorie, er det kun i forbindelse med Bård, at Tordis muligvis kan have Gisle noget at sige på, og Torkel er direkte i underskud efter forhistorien og er formentlig klar over det. Om drabet på Bård gælder det, at det ikke er et udslag af en overdreven binding til samfundskonventionerne, men en efter sagaens normer helt rimelig vurdering af dem, der får Gisle til at dræbe ham. Bårds optræden har været ekstremt provokerende. Ud over forholdet til Tordis er også hans sproglige fremfærd ydmygende for familien. Torbjørn ymter, som bekendt, at havde Are, hans yngste søn været hjemme, havde noget sådant ikke fået lov at ske. Dette er en slet skjult trussel og en *frýja* mod hans to andre sønner, men den får ikke Bård til at vige. Han overtager Torbjørns udsagn og vender det imod ham, idet han bemærker, at »umyndiges ord var uden vægt« (kap. 2) [kvað ómæt ómaga orð]. Dette er på overfladen en henvisning til Ares unge alder, men da ordene er Torbjørns og ikke Ares, udgør de samtidig en markant spot mod Torbjørn, der indirekte gøres umyndig og afmægtig af replikken. Det er ikke i teknisk forstand nid, da der ikke er seksuelle eller homoseksuelle overtoner, men den sociale betydning er den samme. Ingen saga ville forvente, at man sad en så skarp provokation overhørig, og idet Torkel opretholder sit venskab med ham, accepterer han dermed hans nedgøring af faderen. Dette er for sagaens moral et groft svigt,

og Gisles reaktion er den eneste mulige, hvis familien ikke fatalt vil tabe ansigt.

Konflikten med Holmgangs-Skegge, hvis navn allerede identificerer ham som en tvivlsom karakter, opstår, fordi Torkel forlader sin familie, flytter ind hos Skegge og ægger ham til hævn for Bård og til ægteskab med Tordis. Meulengracht Sørensen finder denne opførsel så uuhørt skandaløs, at den ligefrem indgår i hans argumentation for, at M-versionen af sagaen på flere punkter er en forringelse af den oprindelige tekst.⁴⁰ Dette fuldender svigtet. Torkel kan ikke være i tvivl om, at Skegge bliver afvist som frier, og når denne bagefter udfordrer Kolbjørn, er det faktisk Torkel, som er godt på vej til at få sin søsters frier slået ihjel, mens Gisle trods alt blot ikke er villig til at love ham Tordis' hånd og skælder ham ud som kujon, da han så ikke vil modtage udfordringen. Det er Skegge selv, der udfordrer Kolbjørn til duel, og Gisle træder kun op mod ham, fordi Kolbjørn ikke selv vil. Skegge overlever holmgangen, om end invalideret, og Torkel vender nu tilbage til sit fædrenehjem. Som hævn for Skegges nederlag forsøger hans sønner nu at brænde familien inde efter at have presset den ydmygede Kolbjørn til at hjælpe sig. Dette er også et angreb på Torkel og Tordis, der dog begge slipper væk sammen med Gisle og Torbjørn efter en energisk indsats. I den efterfølgende kamp mod Kolbjørn og Skegge deltager Torkel på lige fod med Gisle, og der er en til vished grænsende sandsynlighed for, at hverken Torkel eller Tordis havde stort at indvende imod drabet på personer, der havde forsøgt at brænde dem inde.

I forbindelse med brødrene er forhistoriens funktion tydeligvis at demonstrere den afgrundsdybe forskel på dem, som resten af sagen udfolder, ikke at give Torkel gyldig grund til at bære et ressentiment mod Gisle. Tilbage står Tordis, om hvis handlingsmønster og motiver sagaen ikke siger andet, end at hun formentlig er imødekommende over for Bård og i første omgang også over for Kolbjørn. Kolbjørn har været diskuteret, men hvad Bård angår, er det vel sandsynligt, at tale om, at hun bærer et nag videre, netop fordi sagaen viser hende som en, der lægger mere vægt på sin erotiske drifter end på familiens anseelse og sikkerhed, jf. Bredsdorff (1971). Forudsat at det overhovedet giver mening at tale om noget sådant som sagens centrale problem, er det ikke Gisles rigide regeldyrkelse.

Vi vender tilbage til samtalen mellem Torkel og Gisle. På baggrund af, hvad der hidtil er sagt, må Gisle være i besiddelse af et fuldstændigt overblik over situationen. Han er klar over, at Torgrim og Torkel i fællesskab er medvidere i og har planlagt Vesteins død, også selv om det kun er den ene af dem, der faktisk har udført handlingen. Hans reaktion i den situation er ikke nødvendigvis et valg mellem ulykkelige alternativer, men er snarere udtryk for, at der i overensstemmelse med hans og sagagenrens moralkodeks dårligt nok er et valg. Hans slægtsbevidsthed gør, at han måske nok vil straffe Torkel, men dræbe ham vil han meget nødig, mens han derimod ikke har noget imod at dræbe Torgrim, der for Gisle selv har sat sig uden for slægtsfællesskabet med ham. Dermed rammer han også indirekte sin broder uden at dræbe ham og får således sin hævn nøjagtig i den form, han kunne ønske den, bl.a. fordi den bliver parallel med mordet.

Med Torkels og Gisles samtale er der en afgørende ny forudsætning for de begivenheder, de efterfølgende kapitler beretter om. Torkel ønsker nu konfrontationen mellem Torgrim og Gisle, fordi den vil bringe ham i sikkerhed for Gisles hævn, og han er dermed ikke længere Torgrims ven, skønt denne ikke er klar over det. Med sin klare og stramme informationsøkonomi bevæger *Gisle Surssøns Saga* sig derfor direkte over i det episke forløbs næste, særdeles velforberejdede trin: det åbenlyse udbrud af fjendskabet mellem Torgrim og Gisle.

Det sker ved de idrætslege, der nu bliver holdt. Med vanlig sans for forskellen på overfladen og den underliggende virkelighed bemærker sagaen, at de bliver holdt, »som om intet var hændt« [sem ekki hefði í orðit]. Umiddelbart forløber de fredeligt. Torgrim har ved Vesteins død opnået, hvad han ville, han har vist sit mod ved at hævde sig op i Gisles åbne ansigt ved Vesteins grav, og han har følgelig ingen interesse i en konfrontation. Gisle på sin side undgår med sin velkendte tålmodighed også konfrontationen med Torgrim. Han ved, hvad han har brug for at vide, og har, som det fremgik af samtalen med Torkel i 14. kapitel, truffet sin beslutning. Han har ingen rimelig grund til at optræde provokerende. Derfor spiller de to svogre »oftest sammen« [eigu þeir mágar optast leik saman], så de ikke kommer til at måle deres styrke mod hinanden, og dermed

undgås en konfrontation, der nødvendigvis må være et ansigtstab for en af dem. Denne situation passer alle andre end Torkel, som derfor også bliver den udfarende kraft i den efterfølgende situation. Han fortsætter sit forræderi mod Torgrim og fremprovokerer konflikten mellem dem. Der har været en nysgerrighed hos tilskuerne, om hvem af de to svogre der egentlig var stærkest. Den griber Torkel til, idet han opfordrer Gisle til at bruge alle sine kræfter, når han skal spille mod Torgrim. I et klassisk dobbeltmotiveret udsagn⁴¹ lader han et mere nobelt motiv, ønsket om at spørgsmålet skal afgøres til Gisles fordel, så broderen kan få ære af det, danne facade for sit egentlige motiv, som er at yppe kiv mellem Gisle og Torgrim.⁴² Det lykkes da også til fulde, og da han lider nederlag, forløber den selvhævdende Torgrim sig så voldsomt, at den venlige maske over for Gisle i anledning af Vesteins død endelig falder helt af.⁴³ Fornærmelsen, at Torgrim ikke beklager, at et spyd blev stukket i brystet på Vestein, oplyser ikke Gisle om noget, han ikke vidste i forvejen, og det er således en misforståelse at tro, at det er denne begivenhed, der får Gisle til at vælge Torgrim som mål for sin hævn. Men Torgrims provokation rykker hævndrabet adskilligt nærmere, og Gisle besvarer aggressionen og foregriber drabet ved at kaste bolden mellem skuldrene på Torgrim, så han styrter, og forventer derefter Thorgrims udbrud om sine følelser over Vesteins død, så det i stedet for spyddet, der gennemborede Vestein, handler om den bold, Gisle har truffet Torgrim med.⁴⁴ Boldkastet bliver dermed en foregribelse af hævndrabet og en konkretisering af den mere underforståede trussel, Gisle fremsatte ved Vesteins gravhøj.⁴⁵

Med denne scenes udgang lader en blodig konfrontation mellem Torgrim og Gisle sig ikke længere afværge.⁴⁶ Lakonisk bemærker sagaen, at »sommeren gik, og forholdet mellem Torgrim og Gisle blev køligere« (kap. 15) [líður á sumarit, ok fætkaðisk nú heldr með þeim Þorgrími ok Gísla]. Og da vinteren kommer, og det er omkring et år siden mordet, vælger Thorgrim endnu en gang at gå i offensiven for at hævde sig over for sin modstander. Han finder på at ville have de kostbare tæpper, Vestein i sin tid bragte med som gave til dem. Da svogrene afviste gaven og derefter myrdede giveren, er det den yderste provokation over for hans forpligtede hævner Gisle, en provokation han ikke kan sidde overhørig.

Torkel lader det da også klogelig fremgå, at han blander sig helt udenom, hvad der kun får Torgrim til at fare hårdere frem, således at den fælles front, de to udgjorde morgenen efter mordet, nu også åbenlyst står splittet tilbage. Så da Torgrim forløber sig mod brødrenes plejesøn Geirmund, hvis loyalitet han ellers i forvejen har grunde til at drage i tvivl efter hans forsøg på at dække over Vesteins ankomst til Hol, er kortene givet til Gisles hævnndrab. Da Geirmund ankommer til Hol, meddeler sagaen, at han ikke blot frembærer sit ærinde, men også fortæller alt, hvad der var sket på Søbøl. Dermed ved Gisle, at provokationen kommer fra Torgrim alene, så den omhyggelighed, hvormed han spørger, hvad Torkel mente om hans færde, må altså betyde noget andet, end at han vil høre, hvorvidt forespørgslen på tæpperne kom fra broderen. Når han får at vide, at Torkel var indforstået med, at Geirmund tog af sted for at spørge om tæpperne, betyder det formentlig, at Torkel udtrykker sin accept af tilspidsningen i konflikten og dermed også af hævnndrab. Gisle står således over for en grov provokation, en accept fra Torkels side af drabet og endelig i Geirmund en mere end villig hjælper, så længe det ikke går ud over hans plejefader. Det er således ikke en tilfældighed, at Gisle vælger netop den nat til sit hævnndrab på Torgrim. Hvis det er sandt, betyder det også, at Torkel endnu en gang har skjulte motiver bag sin replik, når han ved modtagelsen af tæpperne fra Gisle erklærer, at Gisle er en langt bedre og mere langmodig mand, end dem. Det er formentlig et forsøg på at lulle Torgrim i søvn over for det angreb, Torkel er klar over må komme.⁴⁷

Selve Gisles drab på Torgrim iscenesættes meget omhyggeligt, så det ligner mordet på Vestein. Våbnet er det samme, spyddet Gråside, tiden på året er parallel, metoden er parallel, og for at kunne gennemføre drabet samme nat udsætter Gisle sig endda – i modsætning til Vesteins morder – for en ikke ubetydelig risiko.⁴⁸ Han sikrer sig, at Torgrim er vågen, dræber ham med et spydstød og efterlader ham liggende naglet til sengen i en gentagelse med eftertryk af mordet på Vestein. Tilsvarende lægger Gisle sit svar ved budskabet om Torgrims død op ad, hvad Torgrim sagde, da han fik Vesteins drab meldt. Og han sørger for selv at tilføje ritualet ved Torgrims begravelse et element, ligesom Torgrim gjorde det

ved Vesteins begravelse, med en parallel handling og en parallel replik, der også indirekte identificerer Gisle som den afdødes banemand.

Men implikationerne af drabet er videre endnu. Først Andersson (1969) og dernæst Pálsson (1974) og Meulengracht Sørensen (1986) har gjort opmærksom på, at Gisle rører først sin søster og dernæst sin svoger, før han dræber Torgrim. I Anderssons ord: »What Gísli does is to initiate love-play between the spouses, perhaps inadvertently at first, but then deliberately, and when Þorgrímr turns with this in mind, he is speared instead.«⁴⁹ I modsætning til Anderssons hæv-delse af, at dette er udtryk for Gisles jalousi over for Torgrim, og Herman Pálssons forestilling om en incestuøs forelskelse i Tordis fra hans side,⁵⁰ argumenterer Meulengracht Sørensen overbevisende for, at Gisles motiv for denne handling er symbolsk. På baggrund af ægteskabsritualet, hvor ægteparret i vidners nærvær første gang går i samme seng, skriver Meulengracht Sørensen:

If we assume that Gísli's *nið*-verse in the scene at the ball-game is a revoking of the agreement of peace and mutual aid implied by the in-law relationship and therefore also a symbolic revoking of the marriage, and if we consider Gísli's actions during the killing in light of the marriage entered into by Þórdís and Þorgrímr, then it is possible to interpret the killing scene in another way. The sexual situation which Gísli provokes in the marriage bed is a counterpart to the wedding ceremony in the same bed a few years earlier, but its symbolic meaning is the opposite. If Gísli no longer can accept Þorgrímr as his brother-in-law, then he cannot tolerate a sexual relationship between him and his sister either. When he initiates a sexual situation between the two and immediately afterwards kills Þorgrímr, then the events can be interpreted as a symbolic negation of the marriage. Gísli kills Þorgrímr in bed with Þórdís as if he were an illicit lover, guilty of *legorð* and caught in the act. [...] In this way he shows that Þorgrímr has betrayed the obligations he took on himself by marrying and becoming a brother-in-law, and thereby morally justifies his revenge.⁵¹

I lyset af den her fremlagte analyse bliver denne handling en fortsættelse ikke bare af Gisles nidvers ved boldkampen, men nok så meget af det brud i familien, der opstod allerede ved fostbroder-skabssværgningen. Dengang vendte Gisle sig mod sin svoger, fordi denne udfordrede ham med et krav om at ville diktere, hvilken

vægt Gisle skulle lægge på slægtskabsrelationer, han selv opfattede som absolutte. Allerede dermed føler Gisle, at Torgrim har forrådt de forpligtelser, han påtog sig ved ægteskabets indgåelse, og med mordet og de efterfølgende forsøg på at hævde sig har han uddybet dette skel til en uoverstigelig kløft. Det er dermed også symbolsk afslutningen på den sociale magtkamp mellem de to svogre, fordi Torgrims sidste forsøg på at ydmyge Gisle og hævde sig ikke blot fører til, at han dræbes, men at han dræbes som sin egen kones illegitime elsker. Gisle, der har vundet alle fysiske såvel som æremæssige konfrontationer med sin svoger, afslutter nu striden mellem dem med et sådant eftertryk, at naglingen til sengen ikke er voldsommere end den ydmygelse og det statustab, drabsmåden påfører Torgrim.

Der kan heller ikke i dette tilfælde være tvivl om, at det for den indviede, og det er i dette tilfælde kun Torkel, står klart, hvem morderen er. Og det er derfor ikke overraskende, at følgende scene udspiller sig umiddelbart efter begravelsen:

De drager så hjem fra højen. Da sagde Gisle til sin broder Torkel: »Jeg synes, jeg har grund til at vente af dig, broder, at vort venskab nu skal blive, som da det var bedst; lad os nu tage fat på sportslegene igen.« Torkel svarer imødekommende derpå. (kap. 17)

Nú búask þeir heim frá hauginum. Þá mælti Gísli við Þorkel bróður sinn: »þat þykkjumk ek at þér eiga, bróðir, at nú sé okkart vinfengi sem þá er bezt hefir verit, ok tökum nú upp leika«. Þorkell tekr því vel.

Replikken er selvfølgelig igen en parallel til situationen omkring mordet på Vestein, men der er den interessante forskel, at hvor Torkel talte opfordrende til Gisle, dér taler Gisle om, hvad han i den nuværende situation mener at kunne forvente fra sin brøder. Dette sker vel at mærke på trods af eller måske på grund af, at Torkel ved, at Gisle har dræbt Torgrim, således at den fredsslutning mellem dem, der havde Gisles hævndrab som sin nødvendige forudsætning, nu er blevet fuldendt. At mordet så alligevel koster Torkel livet, da Vesteins sønner ikke føler hævnens fuldbyrdet med drabet på Torgrim og ikke har tilsvarende skrupler over for Torkel, er en anden sag.

Men at slægtsmanden Gisle godt er klar over, at Vesteinsønnerne havde gode grund til deres drab på Torkel, demonstrerer sig i hans erklæring om, at Aud har handlet rigtigt, idet hun har sendt drengene bort og ikke bragt dem ind for ham, og i ægtefællernes hurtige forsoning derefter.

Det her beskrevne forløb uddyber et bestemt træk i det efterfølgende forløb: Gisles forbitrelse over det, han betragter som Torkels manglende hjælp. Efter drabet på Torgrim er brødrene kvit, og deres forhold burde derfor set fra Gisles synsvinkel, som sagaen formentlig støtter på dette punkt, være så godt, som det nogensinde havde været. Dette var Torkels bøn til Gisle efter mordet på Vestein, og han accepterede Gisles vilkår for denne fredsslutning, men forløbet, da Gisle kommer i vanskeligheder, viser ikke overraskende, at Torkel til hver en tid er sig selv nærmest og ikke ønsker at udstrække sin hjælp til Gisle længere, end hensynet til hans egen tryghed og magelighed tillader ham. Den skarpeste formulering af denne modsætning er Gisles bitre ord ved deres sidste afsked med hinanden, men den i nærværende sammenhæng mest karakteristiske fremstilling af modstillingen mellem dem er deres samtale, da Torkel bringer Gisle budskabet om Thordis' anklage og Børks retssag mod ham. Gisle spørger så, hvilken hjælp han kan vente fra Torkel, og der udspiller sig følgende ordveksling:

»Jeg skal advare dig, hvis nogen vil dræbe dig, men jeg kan ikke yde dig underhold eller husly, hvad der kunne bringe mig selv i fortræd. Jeg synes, jeg har lidt et stort tab ved, at min svoger Torgrim, som tillige var min kammerat og nære ven, er blevet dræbt.« Gisle svarer: »Det var ikke at vente, at en mand som Vestein skulle komme til at ligge uhævnnet, og jeg ville ikke have svaret eller behandlet dig sådan, som du nu behandler mig.« (kap. 19)

»At gera þik varan við, ef menn vilja drepa þik, en bjargir veiti ek þér engar, þær er mér megi sakar á gefa. Þykki mér mikit af gört við mik, at drepinn er Þorgrímr mágr minn ok félagi ok virkðavinr«. Gísli svarar: »var eigi þess ván um slíkan mann, sem Vésteinn var, at eigi myndi mannhefnadalaust vera, ok mynda ek eigi þér svá svara, sem þú svarar mér nú, ok eigi heldr gera«.

På baggrund af Torkels manipulationer for at udløse konflikten

mellem Torgrim og Gisle klinger hans påkaldelse af sit tab hult, og konfrontation i disse replikker er da også knivskarp. Den afslører, at Torkel også over for Gisle har spillet fordækt spil. Gisle har holdt deres aftale, men Torkel bryder den. Brødrene har lidt samme tab for hinandens hænder, og Torkels ord er derfor meningsløse, særligt da det var Torkel selv, der både åbnede konflikten og lagde op til forliget, mens Gisle på sin side valgte at spare hans liv og kun ramme Torgrim. Derfor bliver Gisles svar da også en henvisning netop til mordet på Vestein, nu med en tydelig betoning af hans hævnforpligtelse, og derudover en henvisning til den hjælp, brødre er hinanden skyldige.⁵² Dermed står Torkels begrundelse for sine handlinger for sagaens og Gisles blik tilbage lige så afklædt som hans beslutning om at flytte, denne gang uden anden motivering end det nøgne ønske om at bevare sit skind.⁵³

Gisles endelige og sammenbidte afsked med Torkel nogle kapitler senere skyldes dette svigt fra en, fra hvem Gisle på baggrund af hele forløbet mener at have ret til en broders hjælp. Også i deres afsluttende stilling over for hinanden viser de to brødres grundlæggende forskellighed sig. Gisles trængsler skyldes hans loyalitet, Torkels afvisning hans selvished.

NOTER

1. Der citeres efter Chr. N. Brodersens danske oversættelse. 5. udgave. København: Gyldendal 1998.
2. Originalteksten citeres normaliseret efter Finnur Jónsson (udg.): *Gisla saga Surssonar: Udgiven efter håndskrifterne*. Det kongelige nordiske oldskriftselskab. København: H.H. Thieles bogtrykkeri 1929. Normaliseringen såvel som tekstgengivelsen er foretaget af ph.d.-studerende, cand.mag. Annette Lassen, som også har eftergået forholdet mellem oversættelse og originaltekst i artiklen. Annette Lassen takkes derudover for en række vigtige kommentarer.
3. Garmonsway (1935), 161.
4. Clover (1981), 7.
5. Se fx Holtsmark (1951), 43f.
6. Prinz (1935), 32.
7. Ibid., 33.
8. Holtsmark (1951), 47.
9. Bredsdorff (1971), 73.
10. Ibid.

11. Pálsson (1974), 16.
12. Meulengracht Sørensen bemærker kortfattet men alligevel nuanceret, at »S-versionen nævner et sted, at det er Þorgrímr, og det passer både med det videre handlingsforløb og med, at Þorkell ikke selv kunne gøre det, fordi han derved ville have sat sin broder i den umulige situation, at Gísli havde pligt til broderdrab som hævn for sin fostbroder. Sagaen fortæller, at tre mænd, svogrene Þorkell og Þorgrímr og en troldkarl ved navn Þorgrímr nef samarbejder om forberedelserne til drabet.« (Meulengracht Sørensen (1980), 78) Han omtaler dem karakteristisk lige efter det her citerede som »sammensvorne« (ibid.).
13. Jakobsen (1982), 273.
14. Ellier det formodet bagvedliggende håndskrift Y, hvis ændringen er foretaget allerede der.
15. Det er formentlig denne for læseren besværlige episke strategi, der har forledt Reinhard Prinz – hvis lille bog om *Gisle Surssøns Saga* trods sit nogenledes inkriminerende udgivelsestidspunkt og sted, der har afsat sig visse spor i den, stadig er læseværdig i lange stræk – til at tilskrive alt for store dele af handlingen en overmenneskelig skæbnens indgreb. I det mindste et antal af de citater fra sagaen, han angiver som belæg for skæbnens gennemgribende betydning, og hvoraf ovenstående er ét, har en klar og tydelig begrundelse i sagaens rent menneskelige handling og behøver ikke en overmenneskelig skæbne som begrundelse. Prinz (1935), 16f.
16. Holtsmark (1951), 34.
17. Holtsmark (1951), 54.
18. Holtsmark (1951) argumenterer for, at omsmedningen ikke har hold i virkeligheden, da »Grásíða« kulturhistorisk betragtet er for ydmygt et navn for et sværd, og våbnet derfor må have været et spyd fra begyndelsen. Dette er muligvis rigtigt netop for en kulturhistorisk betragtning, men anskuet fra en litteraturkritisk synsvinkel er det så godt som uinteressant, idet Grásíða jo vitterlig internt i værket er et sværd, der smedes om til et spyd. Denne omsmedning er episk betragtet alt andet end en tilfældighed og kan ikke undværes i det beskrevne forløb. Fortolkningerne må derfor trækkes skarpt op over for hinanden. Den kulturhistoriske læsning tilintetgør den episke sammenhæng, den litteraturvidenskabelige læsning afviser den kulturhistoriske som irrelevant. Begge kan godt have ret samtidig, men forudsætningen er en klar sondring mellem fortolkningsniveauerne. Denne sondring demonstrerer Holtsmark i øvrigt selv præcist, når hun på et andet punkt skriver, at »Intrinsically, to the Gísli Saga as a 13th-century literary relic, the historical Gísli is of no more importance than is Saxo's half-witted Danish prince [?! sa.] to Shakespeare's *Hamlet*.« (Holtsmark (1951), 37). Følgerigtig medregner Holtsmark da også omsmedningen i sin litterære fortolkning af sagaens begivenhedsrække, men her er hendes fortolkning af den vel kraftigt styret af hendes forestilling om Torkel som Vesteins morder. Hun skriver: »Assisted by Þorgrímr and a smith and sorcerer by name Þorgrímr Nef, Þorkell now forges a spear from the fragments of Grásíða« (Holtsmark (1951), 42). Her optræder Torgrim og Torgrim Næb som Torkels hjælpere, skønt det er Torgrim Næb der, om nogen, må udnævnes til hovedmanden i smedningen, da det er ham, som må tilkaldes, før spyddet kan smedes, og ham alene, der omtales som en dygtig smed.

19. Meulengracht Sørensen (1993), 165-186.
20. Se også Meulengracht Sørensen's opstilling af familieforbindelserne i *Gisle Surssøns Saga*. Meulengracht Sørensen (1986), 243.
21. Bredsdorff (1971), 77.
22. Meulengracht Sørensen (1993), 193f. En fodnote rummende en litteraturhenvisning er blevet udeladt.
23. Thomas Bredsdorff angiver som en mulig grund til Torgrims opførsel, at han »stod i begreb med at indgå fostbroderskab med den mand der havde giftet sig med den pige han havde kommet sammen med.« (Bredsdorff (1971), 69f.) Denne forklaring lader sig for så vidt forene med den, som er givet her, men drager måske for vidtrækkende konklusioner på baggrund af denne ene oplysning.
24. I overensstemmelse med sin tesedannelse nedtoner Holtsmark (1951) denne begivenhed, idet hun giver Torgrim ret i hans vurdering af slægtsforholdene og ikke nævner Gisles modreaktion.
25. Meulengracht Sørensen (1980), 76f.
26. Bredsdorff (1971), 69.
27. Holtsmark (1951) fremhæver Asgerds og Auds samtale som en del af baggrunden for, at Gisle vælger at dræbe Torgrim i stedet for Torkel. Hun anfører i sin argumentation, at Aud har haft et førægteskabeligt forhold med Torgrim, at et sådant er vanærende for kvinden, og at Gisle tidligere – i forbindelse med sin søster – har vist sin vilje til at hævne en sådan vanære mod sine nærmeste. På den baggrund kan Holtsmark ligefrem konkludere, at »Gísli kills Þorgrímur without a qualm; we must believe that he really welcomes the opportunity to do so« (Holtsmark (1951), 47). Der er imidlertid sprunget vigtige led over i denne argumentation, for Aud er ikke Tordis. Om sit forhold til Torgrim hævder Aud ikke bare, at det lå for hendes ægteskab med Gisle, men også, at »Det kan ingen laste mig for« (kap. 9) [at því fylgði neinn mann löstr], og Gisle bebrejder hende da heller ikke noget, selv om hun fortæller ham om det. Dermed er beskyttelsen af Auds ære ude af diskussion som motiv for mordet, og Holtsmarks konklusion, at udfaldet af de to kvinders samtale ikke blot er Torkels jalousi mod Vestein, men også, »that Gísli no longer feels in a friendly way towards Þorgrímur« (Holtsmark (1959), 41), er forkert, og dermed er kan det heller ikke være rigtigt, at Gisle er godt tilfreds med at få en mulighed for at dræbe Torgrim. Denne sidste replik er særligt besynderlig, fordi den grundlæggende misforstår Gisles karakter. Hans tidligere opførsel viser netop, at havde han ment, der var grund til en æreshævn over for Torgrim, havde det i sig selv været ham grund nok til at gennemføre hævn, og han havde ikke haft brug for en yderligere lejlighed. Bredsdorff, der har læst Holtsmark og er påvirket af hendes grundlæggende synspunkt, overtager fornuftigt nok ikke denne del af hendes fortolkning, skønt den ville understøtte tesedannelsen i hans bog. I stedet konstaterer han nøjternt: »Gisle bærer intet nag – og har heller ikke noget at bære nag over.« (Bredsdorff (1971), 69)
28. Reinhard Prinz studser således med rette over netop denne episode. Han fremskriver Gisles biografi som det enhedsskabende element i sagaen og skriver: »So findet sich nur ein einziges Stück in der Gísl., das ohne diese mittelbare oder unmittelbare Handlungsbeziehung auf das Leben des Helden ist, die Tötung der norwegischen Kaufleute durch Þorgrímur, c.

- VII; doch auch dieses Stück erfüllt als Mittel der Charakterisierung von Gíslis Gegner eine Aufgabe im Ganzen«. (Prinz (1935), 10).
29. Kapitel 14 demonstrerer, hvad der også er tydeligt mange steder i sagaen, at Gisle er alt andet end »the strong silent type«, Andersson (1969) udlægger ham som (side 17). Gisle er efter sin kulturhistoriske baggrund både en aktiv og kompetent sprogbruger, der både har udtrykskraft på de følelsesmæssige højdepunkter i handlingen og en evne til at bruge sproget pragmatisk, til at handle i sproget.
30. Således fx Prinz (1935), 36f.
31. Holtsmark (1951) fortolker Torgrims handling som hans ærligt mente forsøg på at handle balanceret i situationen, så han hjælper Gisle med begravelsen, ligesom han hjalp Torkil med mordet. Helskoene binder han på Vestein for at beskytte alle mod hjem søgelser fra hans gensfærd, fordi skoene bringer Vestein til Valhal. Holtsmark bemærker: »Þorgrím's act is magical and protects the living against the slain. There are three who need such protection: Þorkell, Þorgrímur and Gísli. The last-named at least now feels safer and relates his two dreams.« (Holtsmark (1951), 48) Ud over de indvendinger mod dette, der naturligt må følge af ovenstående, forekommer det sært, at det skulle være et udtryk for Gisles tryghed, at han fremsiger kvad, der tilkendegiver, at han ved, hvor morderen kommer fra, for morderne selv, og han føler sig tilsyneladende ikke sikrere, end at han stadig frygter for at få onde drømme for tredje gang. Dermed ignorerer Holtsmark også Gisles egen forklaring, at han ikke ville fortælle om drømmene tidligere, fordi han ikke ønskede, at de skulle gå i opfyldelse. Med Vesteins død er dette motiv bortfaldet, og følgerigtigt gengiver Gisle nu sine drømme.
32. Foote (1963), 107.
33. Thompson (1973) forklarer, at udsagnet om de to drømme skal fortolkes som en verbalgåde, således at slangen via Midgårdsormen henviser til Tor, mens ulven via Fenrisulven henviser til Odin og derfra igen til Odins kaldenavn Grim (fra *Grímnismál*). Dermed kommer de to dyr til at danne opstillingen Tor + Grim = Torgrim. Jeg påkalder mig Ockhams rasekniv.
34. Her har M siks (ikke sliks, som man finder i S). Finnur Jónsson emenderer således i sin udgave af skjaldedigtene. Denne emendation er fulgt her. al.
35. Denne passages centrale placering såvel som Gisles meddelelse til Torkel om, at han vil dræbe Torgrim og Torkel accept af dette, er først registreret af Holtsmark (1951), der dog forstår det anderledes på baggrund af sin fortolkning af mordet på Vestein.
36. Andersson (1969), 15.
37. Ibid., 15f.
38. Ibid., 16.
39. Ibid., 17.
40. Meulengracht Sørensen (1986), 239ff.
41. Begrebet stammer fra Henriksen (1969) og betegner det fænomen, at der er to motiver tilstede i et udsagn: Det motiv, som den talende tillægger sig selv, og en anden skjult motivering, der er den virkelige baggrund udsagnet, men oftest ikke lader sig udtale direkte, uden at udsagnet forfejler sin virkning. Det dobbeltmotiverede udsagn »kan findes i enhverannoncetekst,

der er skrevet i sælgerens interesse, men kun nævner køberens fordel» (Henriksen (1969), 76).

42. Meulengracht Sørensen opfatter mærkeligt nok ikke Torkels manipulationer her og tager ham på ordet: »So now Porkell tries to achieve a peaceful and natural conviviality during the ball-game; at the same time Gísli holds his strength in check to such a degree that everyone begins to talk about it and soon suspects that something is wrong. But Porkell's attempts are futile. Gísli cannot let his sworn brother remain unavenged, but waits until the killer reveals himself» (Meulengracht Sørensen (1986), 247f.). Men sagaen nævner ikke noget om en mistanke hos publikum, og det er stadig Torkel, der udløser konfrontationen mellem Torggrim og Gisle.
43. Jf. Meulengracht Sørensen generaliserende kommentar til netop dette sted i *Gisle Surssøns Saga*: »Legen bærer altid den virkelige konflikt i sig, fordi den forskel i mænds evner og styrke, som den fredelige konkurrence afslører, kun vanskeligt kan anerkendes af taberen i dette samfund af principielt lige mænd.» (Meulengracht Sørensen (1993), 199) Det gælder så meget des mere som stillingen mellem de to mænd i forvejen er spændt, og Torggrim tydeligt har markeret sin vilje til overlegenhed over for Gisle.
44. Der er ingen modsigelse mellem det, der siges her, og den karakter af nidvers, Preben Meulengracht Sørensen tillægger Gislestrofe, hvor bolden og ryggen gennem dobbeltydigheder kommer til at betyde hhv. »penis« og »anus« (Meulengracht Sørensen (1980), 79ff.). De to fortolkninger passer godt til hinanden: Har Meulengracht Sørensen ret, betyder det, at Gisle overtrumfer Torggrim både fysisk og i fornærmelsens grovhed.
45. Holtsmark (1951) hævder, at Torkel efter udvekslingen »is alarmed and asks them to stop the game« (Holtsmark (1951), 51), men dette modsiges af, at han blot en halv side tidligere korrekt bemærker, at Torkel, kujon som han er, »eggs Þorgrímr and Gísli on to each other« (Holtsmark (1951), 50). Den replik, Torkel afbryder konfrontationen med, fremhæver da også som en yderligere provokation Gisle's overlegenhed over Torggrim.
46. Theodore M. Andersson tager afstand fra drabet på Torggrim. I forlængelse af den tidligere refererede fremstilling siger han om Gisle: »Again he disregards his sister's feelings with a perfectly bland unscrupulousness, this time without much family honor at stake (Vesteinn is only an in-law). Whether the author really had reservations about such a straight-laced interpretation of the vengeance imperative is hard to know. Gísli's heroic stature suggests that he did not, but Gísli's callousness and bloodlust suggest that after all he did. The problem is of some moment because when Gísli finally falls after thirteen years of outlawry, we would like to know whether his death is retribution or pathos, or indeed whether it is a tragedy composed of equal parts of both.« (Andersson (1969), 18) Men igen glemmer Andersson at få forløbets forhistorie rigtigt med. Gisle har tidligere uden vold forsvaret Vesteinn mod Torggrims anslag, han har så tydeligt identificeret sig symbolsk med ham, at der ikke kan være tvivl om hans hævnansvar over for Vesteinn, og han har lagt afstand til Torggrim på en måde, der tydeliggør, at han ikke længere regner denne for sin sande svoger. Torggrims ekstremt provokerende opførsel ved begravelsen og senere, som Andersson i polemik med Holtsmark korrekt noterer sig, betyder også, at det er en særdeles lang og velbegrunnet opbygning, der

fører frem til drabet. Anderssons markerede forvirring over, hvordan sagaens forfatter stiller sig til mordet, er mindre interessant som analyse, da jeg ikke mener, der kan være tvivl om, at sagaen står bag Gisle's handling, end som foregribelse af Bredsdorffs bevidste markering af, at han i sin analyse overskrider grænserne for sagaens egen bevidsthed. Anderssons tvivl om Gisle's karakter er af samme art, men han er mindre teoretisk bevidst om, hvad han gør, og forskyder derfor sin egen modtolkning af sagaens forståelse af Gisle ind i sagaen selv.

47. Replikken har – ikke underligt – forvirret Prinz (1935), der side 29 tror, at replikken er en, fortælleren har lagt Torkel i munden for at understrege Gisle's overlegne menneskelige egenskaber, og side 33 fortolker den som udtryk for Torkels mindreværdsfølelse over for sin broder. Begge steder opfatter han den som et generelt udsagn og overser, at det er en replik talt i en bestemt situation.

Holtsmark (1951) er direkte selvmodsigende i sin fortolkning af begivenheden. Hun skriver: »Þorgrímr is an honest fellow and feels safe, knowing that he has not killed Vesteinn, and that Gísli knows that it is Porkell, – Gísli has Grásiða! The *Hel*-shoes will not come loose. He shows his power over Porkell by obtaining his aid to get the loan of the unfortunate rugs – further mockery of the dead man's name. And of Gísli: he is indeed a patient man, Þorgrímr remarks, when the rugs arrive.« (Holtsmark (1951), 51) Det er allerede i udgangspunktet problematisk, at Holtsmarks forestilling om Torggrim som en ærlig mand kan omfatte både den meddelagtighed i mordet på Vesteinn, også hun til dels indrømmer, og hans fraternisering med en ækel troldkarl. Men det kan under ingen omstændigheder passe, at Torggrim både føler sig sikker for Gisle og provokerer ham yderligere, skønt han på sin egen krop allerede en gang har oplevet hans voldsomme reaktion på spotten mod Vesteinn. Af mindre betydning er det formentlig, at Holtsmark afslutningsvis får tilskrevet Torggrim Torkels replik, da denne fejl synes tilfældig og ikke har afgørende indflydelse på hendes fortolkning.

48. Det er således ikke korrekt, når Theodore M. Andersson bemærker: »Gísli is not interested in pausing to weigh the evidence and calculate the consequences even in such a problematical situation. As usual the dilemma escapes him and he seizes the first opportunity for revenge« (Andersson (1969), 28). Gisle griber ikke den første lejlighed til hævn. Han venter omhyggeligt til den situation opstår, der kan gøre hans drab parallelt med mordet på Vesteinn.
49. Andersson (1969), 37.
50. Pálsson (1974), 19.
51. Meulengracht Sørensen (1986), 251f. Hans fortolkning er siden blevet modsagt af Vesteinn Ólason og han har selv afgivet en duplik i spørgsmålet (Meulengracht Sørensen (2000)).
52. I forlængelse af sin venligere forståelse af Torkels rolle i forbindelse med boldspillet tager Meulengracht Sørensen ham her på ordet og bemærker: »Porkell is now in the same position as Gísli was in previously: his sworn brother has been killed. As the killer is his own brother, he cannot avenge the killing and chooses an unheroic passivity which arouses Gísli's – and the reader's – contempt. At the same time the saga does not conceal the fact that Porkell's action has another cause than the weakness of character

ascribed to him by some critics.« (Meulengracht Sørensen (1986), 255) Herefter citeres Torkels parallelle replik fra S, hvis betydning er omtrent identisk. Men for en gangs skyld mangler Meulengracht Sørensen at få mellemledene med, for Torkel har både på forhånd accepteret Gisles hævnudslag og arbejdet aktivt for at fremme konfrontationen. Han er ikke lige så direkte skyldig i Torggrims som i Vesteins død, men han har også her selv blod på hænderne.

53. Dette er endnu et eksempel på den fortælle teknik, Thomas Bredsdorff har identificeret som sagaens grundlæggende fortælle teknik i beskrivelsen af de to brødre: »Det er et af de stilmidler som skulle vente helt til det 19. årh.'s impressionisme på at blive genopdaget for alvor af prosaisterne. Man anbringer to personer i ensartede situationer og viser hvordan de reagerer forskelligt. På den måde slipper forfatteren for at påstå noget om personers karakterforskell; han kan vise det i stedet for.« (Bredsdorff (1971), 69) Det kan diskuteres, hvorvidt Bredsdorff har ret, når han ser Torkel handlingsmønster som »ubegribeligt« (Bredsdorff (1971), 79) for Gisles »enten-eller holdning« (ibid.), for Gisles fortolkning af broderen synes klar nok: Han er en selvskudt kujon, der svigter sine forpligtelser. Om Bredsdorff så har ret i, at Gisle ikke i dybere forstand forstår den nye individualisme, broderen repræsenterer, er i denne sammenhæng et andet spørgsmål.

LITTERATUR

Den foreliggende fremstilling er baseret på en gennemgang af følgende analyser af sagaen, hvis varierende grad af indflydelse her især afspejler sig i mine noter, der også tydeliggør en række modsætninger mellem denne og tidligere undersøgelser. Undersøgelser, der rent fokuserer på sproghistoriske træk eller på analysen af sagaens strofer, er blevet udeladt. Ligeså har enkelte betydelige islandsksprogede analyser grundet mine manglende sproglige forudsætninger måttet udelades, herunder bl.a., Guðni Kolbeinssons og Jónas Kristjánssons filologiske undersøgelser og Vesteinn Ólasons svar til Meulengracht Sørensen (1986). Ud over de egentlige analyser af *Gisle Surssons Saga* omfatter listen selvsagt også enkelte andre arbejder, fordi jeg henviser til disse.

- Andersson, Theodore M.: »Some Ambiguities in *Gísla Saga*«. In *Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies* 1968. København 1969.
 Frederic Armory: »Speech Acts and Violence in the Sagas«. In *Arkiv för Nordisk Filologi* 1991.
 Berger, Alan J.: »Text and Sex in *Gísla Saga*«. In *Gripla* 3 1979.
 Bredsdorff, Thomas: »Sanddrømmeren«. In *Indfaldsvinkler, 16 fortolkninger af nordisk digtning* København 1964.
 Bredsdorff, Thomas: *Kaos og kærlighed. En studie i islændingesagaernes livsbillede*. København 1971.
 Clover, Carol J.: »Gísli's Coin«. *Bibliography of Norse-Icelandic Studies* 1981.

- Culbert, Taylor: »The Construction of the *Gísla Saga*«. In *Scandinavian Studies* XXI. 1959.
 Foote, Peter: »An Essay on the Saga of Gísli and its Icelandic Background«. In George Johnston (overs.): *The Saga of Gísli*. London 1963.
 Garmonsway, G. N.: »*Gíslasaga*« in *Saga-Book of the Viking Society* XI. 1935.
 Gordon, Ida. L.: »The Origins of *Gíslasaga*«. In *Saga-Book of the Viking Society* XIII 1949-1950.
 Henriksen, Aage: »Henrik Ibsen som moralist«. In *Kritik* 11 1969.
 Holtsmark, Anne: *Studies in the Gísla Saga*. Oslo: Studia Norvegica 1951.
 Jacobsen, Alfred: »Nytt lys over *Gísla Saga Súrssonar*«. In *Gripla* 5 1982.
 Kinck, Hans E.: »Et par ting om ættesagaen: skikkelser den ikke forstod«. In *Mange slags kunst*. Kristiania 1921.
 Meulengracht Sørensen, Preben: *Fortælling og ære*. Århus 1993.
 Meulengracht Sørensen, Preben: »Murder in marital bed: an attempt at understanding a crucial scene in *Gísla saga*«. In John Lindow (m.fl. red.): *Structure and Meaning in Old Norse Literature*. Odense 1986.
 Meulengracht Sørensen, Preben: *Norrønt nid: forestillingen om den umandige mand i de islandske sagaer*. Odense 1980.
 Meulengracht Sørensen, Preben: *Saga og samfund*. København 1977.
 Meulengracht Sørensen, Preben: »Teksten mellem filologi og litteraturvidenskab« (2000). In *At fortælle Historien Telling History*. Trieste 2001.
 Olsen, Magnus: »Om *Gísla Saga*'s opbygning«. In *Arkiv för Nordisk Filologi* 1930.
 Ólason, Vesteinn og Þórdur Ingi Guðjónsson: »Sammenhængen mellem tolkninger og tekstversioner af *Gísla saga*«. In Kristinn Jóhannesson (m.fl. red.): *Den formordiska texten*. Göteborg: Litteraturvetenskapliga Institutionen 2000.
 Pálsson, Hermann: »Death in Autumn. Tragic Elements in Early Icelandic Fiction«. *Bibliography of Norse-Icelandic Studies* 1973. 1974.
 Prinz, Reinhard: *Die Schöpfung der Gísla Saga Súrssonar*. Breslau: Veröffentlichungen der schleswig-holsteinischen Universitäts-Gesellschaft 1935.
 Skyum-Nielsen, Erik: »Efterskrift«. In Kell Gall Jørgensen (overs.): *Gisle Surs-søns saga*. København: Dansklærerforeningen 1988.
 Thompson, Claiborne W.: »*Gísla saga*: The Identity of Vestein's Slayer«. In *Arkiv för Nordisk Filologi* 88. 1973.
 Valentin, Niels: »Thorgrim – Thorkel – Hvad må Gísli tro?«. In *Gripla* 8. 1993.

Oktober 2002.

Sune Auken, Københavns Universitet